

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

Διπλωματική Εργασία

«ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ»

ΤΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΛΙΤΣΗ

Επιβλέπων Καθηγητής: ΧΑΡΗΣ ΠΑΠΑΠΑΝΑΓΟΣ

Νοέμβριος 2019

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτή την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Ημερομηνία:13/11/2019

Κωνσταντίνος Αλκ. Πλίσης

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

**Αφιερώνεται στους γονείς μου και στην οικογένεια μου που δε σταμάτησε
ποτέ να με στηρίζει**

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μελέτη αποσκοπεί στη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ εισοδηματικής ανισότητας και ανάπτυξης. Η επισκόπηση των θεωρητικών προσεγγίσεων της σχέσης ανισότητας και ανάπτυξης καθώς και των αντίστοιχων εμπειρικών ευρημάτων αποκαλύπτει ότι δεν υπάρχει συμφωνία μεταξύ των ερευνητών σχετικά με την αιτιώδη συνάφεια των δύο αυτών μεταβλητών.

Η διεθνής εμπειρία υποδεικνύει ότι οι δύο στόχοι: η οικονομική ανάπτυξη και η χαμηλή εισοδηματική ανισότητα - μπορεί να μην είναι ασύμβατοι. Η εμπειρία αυτή υποδηλώνει ότι η εισοδηματική ανισότητα δεν αποτελεί προϋπόθεση για την οικονομική ανάπτυξη αλλά και ούτε το επιβεβλημένο αποτέλεσμα της. Παρόλο που οι προαναφερόμενοι στόχοι μπορεί να είναι συμβατοί, είτε θεωρητικά είτε πρακτικά, απαιτούνται συγκεκριμένες οικονομικές πολιτικές προκειμένου να καταστούν αμοιβαία υποστηρικτικοί και να υλοποιηθούν χωρίς να αντικρούονται.

Στην περίπτωση της Ελλάδος τα οικονομικά στοιχεία υποδηλώνουν ότι δεν υφίσταται σχέση ανισότητας και ανάπτυξης. Ωστόσο η κρίση οδήγησε ένα μεγάλο της μεσαίας τάξης σε κίνδυνο φτωχοποίησης ή κοινωνικού αποκλεισμού.

Τέλος, η μελέτη προτείνει οικονομικές πολιτικές που μπορούν να αποδειχθούν επωφελείς τόσο για τη μείωση της εισοδηματικής ανισότητας όσο και για την τόνωση της ανάπτυξης.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: ανισότητα, ανάπτυξη, στόχοι, πολιτικές

ABSTRACT

The scope of this study is to examine the link between income inequality and growth. The review of the theoretical approaches to the link between inequality and growth and the relevant empirical findings reveals that there is no consensus among researchers on the causal relevance of these two variables.

International experience suggests that the two objectives: economic growth and low income inequality – may not be incompatible. This implies that income inequality is neither a precondition for economic growth, nor its inevitable effect. However, the aforementioned objectives may be compatible, either theoretically or in practice, yet, specific economic policies are necessary to render them mutually supportive so as to be implemented without contradicting with each other.

In the case of Greece, economic data suggest that there is no link between inequality and growth. However, the crisis has led a large part of the middle-income class to the risk of poverty or social exclusion.

Finally, the study suggests economic policies which can prove beneficial for both reducing income inequality and boosting growth.

KEYWORDS: Inequality, development, economic targets, policies

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	I
ΓΕΝΙΚΑ.....	I
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο	1
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο	26
Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο	33
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο	43
ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	43
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο	58
ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΜΕΙΩΣΗΣ ΤΗΣ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	58
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	58
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	I

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΓΕΝΙΚΑ

Στα μέσα του εικοστού αιώνα, θεωρήθηκε ότι η οικονομική ανάπτυξη θα έφερνε αυξανόμενο πλούτο για όλα τα κοινωνικά στρώματα. Εκείνη την εποχή, τα οικονομικά στοιχεία στήριζαν το επιχείρημα αυτό. Στις βιομηχανικές χώρες, κατά τη δεκαετία του 1950 και του 1960, οι κοινωνικές ομάδες με χαμηλότερα εισοδήματα γνώρισαν ραγδαία άνοδο.

Σήμερα, η τάση για μεγαλύτερη ισότητα των εισοδημάτων που χαρακτήρισε τη μεταπολεμική περίοδο έχει αντιστραφεί. Η ανισότητα αυξάνεται τώρα ραγδαία γεγονός που οφείλεται εν μέρει στο ότι η εξαιρετική αύξηση των υψηλότερων εισοδημάτων συνέπεσε με την οικονομική επιβράδυνση. Οι εργαζόμενοι/εισοδηματίες με τα υψηλότερα εισοδήματα αποκτούν το μεγαλύτερο μέρος του συνολικού εισοδήματος, ενώ για άλλους το εισόδημα έχει αυξηθεί ελάχιστα. Στις περισσότερες χώρες του ΟΟΣΑ, το χάσμα μεταξύ πλουσίων και φτωχών βρίσκεται στο υψηλότερο επίπεδο του από 30 χρόνια. Σήμερα, το πλουσιότερο 10 τοις εκατό του πληθυσμού στην περιοχή του ΟΟΣΑ κερδίζει 9,5 φορές το εισόδημα του φτωχότερου 10 τοις εκατό του πληθυσμού. Στη δεκαετία του 1980 η αναλογία αυτή ανερχόταν σε 7:1 και έκτοτε αυξάνεται συνεχώς. Ωστόσο, η αύξηση της συνολικής εισοδηματικής ανισότητας δεν αφορά μόνο την αύξηση των μεριδίων των υψηλότερων εισοδημάτων. Τα κατώτερα εισοδήματα αυξήθηκαν πολύ πιο αργά κατά τη διάρκεια των ευημερούντων ετών και μειώθηκαν κατά τη διάρκεια της ύφεσης, οδηγώντας σε σχετική (και σε ορισμένες χώρες, απόλυτη) εισοδηματική φτώχεια.

Αρχίζει και γίνεται ευρέως αποδεκτό ότι οι αξιολογήσεις των οικονομικών επιδόσεων δεν πρέπει να επικεντρώνονται αποκλειστικά στη συνολική αύξηση του εισοδήματος, αλλά να λαμβάνουν υπόψη και τη διανομή εισοδήματος. Ορισμένοι μελετητές βλέπουν τη φτώχεια ως το κυρίαρχο ζήτημα, ενώ άλλοι ανησυχούν γενικότερα για την εισοδηματική ανισότητα.

Υπό το πρίσμα αυτό, κρίνεται σκόπιμη η υιοθέτηση μιας σειράς πολιτικών που θα αυξήσουν τόσο την ισότητα όσο και την οικονομική ευημερία. Ένα βασικό ερώτημα είναι κατά πόσον το είδος των μεταρρυθμίσεων πολιτικής που ενισχύουν

την ανάπτυξη μπορεί να έχουν θετικές ή αρνητικές επιπτώσεις στην εισοδηματική ανισότητα. Γενικότερα, κατά την ταυτόχρονη επιδίωξη στρατηγικών ανάπτυξης και ανακατανομής, οι πολιτικοί ιθύνοντες πρέπει να γνωρίζουν την ενδεχόμενη συμπληρωματικότητα ή τους συμβιβασμούς μεταξύ των δύο αυτών στόχων.

Η βιβλιογραφία αναλύει τις επιπτώσεις της εισοδηματικής ανισότητας στις μακροοικονομικές επιδόσεις, όπως αντικατοπτρίζονται στα ποσοστά οικονομικής ανάπτυξης και επενδύσεων. Μεγάλο μέρος αυτής της ανάλυσης είναι εμπειρική, χρησιμοποιώντας δεδομένα για την οικονομική ανάπτυξη μιας ευρείας ομάδας χωρών. Τα περισσότερα άρθρα ξεκινούν συζητώντας τις θεωρητικές αναλύσεις των μακροοικονομικών συνεπειών της εισοδηματικής ανισότητας και στη συνέχεια αναπτύσσουν τα εφαρμοσμένα πλαίσια και περιγράφουν τα εμπειρικά ευρήματα.

Γενικά η έρευνα σχετικά με την ανισότητα και την ανάπτυξη ακολουθεί μία από τις δύο πιθανές προσεγγίσεις:

- Η πρώτη είναι σαφής, εάν η ανισότητα προκαλεί ανάπτυξη.
- Η δεύτερη, είναι εάν, ακόμη και αν συμβεί η ανάπτυξη, οι φτωχοί μειονεκτούν ούτως ή άλλως, διότι η ανισότητα έχει αυξηθεί τόσο δραματικά.

Ως προς το ζήτημα αυτό τα ερωτήματα είναι τα εξής:

✓ Κατά πόσον τα δεδομένα ανάπτυξης και ανισότητας μπορούν να οδηγήσουν σε καθαρά συμπεράσματα για την αιτιώδη συνάφεια μεταξύ των δύο αυτών μεταβλητών;

✓ ή μήπως τα δεδομένα ανάπτυξης και ανισότητας υποδεικνύουν ότι η σχέση μεταξύ των δύο αυτών μεταβλητών είναι αδύναμη;

✓ Δεδομένων των ιστορικών προτύπων ανάπτυξης και ανισότητας, πώς εξελίχθηκε η παγκόσμια διανομή εισοδήματος;

Η μελέτη αυτή επιχειρεί να δώσει μια απάντηση στα ερωτήματα αυτά. Επιπλέον η ανάλυση εστιάζεται στην περίπτωση της Ελλάδας προσπαθώντας να εντοπίσει την ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας μεταξύ ανάπτυξης και ανισότητας και να αναλύσει τις αιτίες της εισοδηματικής ανισότητας στη χώρα μας.

Για το σκοπό αυτό η μελέτη αυτή χωρίζεται σε πέντε Κεφάλαια:

Το Κεφάλαιο 1^ο παρουσιάζει την επισκόπηση των θεωρητικών προσεγγίσεων της σχέσης εισοδηματικής ανισότητας και οικονομικής ανάπτυξης, τα αντίστοιχα εμπειρικά ευρήματα,

Το Κεφάλαιο 2^ο εκθέτει τη διεθνή εμπειρία της σχέσης αυτής,

Το Κεφάλαιο 3^ο παραθέτει τη διάκριση των οικονομικών αναπτυξιακών πολιτικών σε σχέση με τις επιδράσεις τους στην εισοδηματική ανισότητα.

Το Κεφάλαιο 4^ο παρουσιάζει την ελληνική περίπτωση αναλύοντας την εξέλιξη της εισοδηματικής ανισότητας σε σχέση με την οικονομική ανάπτυξη κατά τα τελευταία χρόνια και κατά τη διάρκεια της κρίσης και επισκοπεί σχετικές μελέτες που εστιάζονται στις αιτίες της εισοδηματικής ανισότητας στην Ελλάδα,

Ενώ το Κεφάλαιο 5^ο παραθέτει πολιτικές μείωσης της εισοδηματικής ανισότητας και ενίσχυσης της οικονομικής ανάπτυξης, καταλήγοντας σε κρίσιμα συμπεράσματα.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΘΕΩΡΗΤΙΚΩΝ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΩΝ ΤΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΜΕΤΑΞΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Πολλές θεωρίες έχουν αναπτυχθεί για να αξιολογήσουν τις μακροοικονομικές σχέσεις μεταξύ της ανισότητας και της οικονομικής ανάπτυξης. Οι θεωρίες αυτές μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε εννέα ευρείες κατηγορίες στις οποίες τονίζονται:

- η πολιτική οικονομία,
- η κοινωνικοπολιτική αναταραχή,
- οι ατέλειες της αγοράς χορήγησης πιστώσεων,
- οι ρυθμοί αποταμίευσης,
- η οριακή παραγωγικότητα,
- η ζήτηση,
- οι μεταβολές στη φορολογία,
- η παγκοσμιοποίηση και η τεχνολογική αλλαγή,
- η εξέλιξη της ανισότητας.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Εάν ο μέσος όρος (mean) του εισοδήματος σε μια οικονομία υπερβαίνει την διάμεση τιμή (median) του εισοδήματος τότε η δημοκρατική διακυβέρνηση βασιζόμενη σε ένα σύστημα ψηφοφορίας με πλειοψηφία τείνει να ευνοεί την ανακατανομή των πόρων από πλούσιους σε φτωχούς (Perotti, 1993, Bertola, 1993, Alesina and Rodrik, 1994, Persson and Tabellini, 1994 και Benabou, 1996). Η εν λόγω αναδιανομή μπορεί να προκύπτει από άμεση καταβολή επιδομάτων αλλά και από προγράμματα δημόσιων δαπανών (όπως η εκπαίδευση και η φροντίδα των παιδιών) όπως και κανονιστικές πολιτικές. Ένας μεγαλύτερος βαθμός ανισότητας, (ο οποίος μετριέται, για παράδειγμα, από το ποσοστό του μέσου όρου εισοδήματος ως προς την διάμεση τιμή του εισοδήματος), προωθεί περισσότερο την ανακατανομή μέσω της πολιτικής διαδικασίας.

Ουσιαστικά, η άμεση καταβολή επιδομάτων αλλά και τα προγράμματα δημόσιων δαπανών που προέρχονται από σχετική φορολογική χρηματοδότηση θα επηρεάσουν τις οικονομικές αποφάσεις. Για παράδειγμα, η άμεση καταβολή επιδομάτων για την αύξηση της ευημερίας και οι εισφορές για το εισόδημα της εργασίας αποθαρρύνουν την εργασιακή προσπάθεια. Σε αυτή την περίπτωση, ένα μεγαλύτερο μέγεθος αναδιανομής εισοδήματος δημιουργεί περισσότερες στρεβλώσεις και τείνει, ως εκ τούτου, να μειώνει τις επενδύσεις. Η οικονομική ανάπτυξη μειώνεται ανάλογα, τουλάχιστον κατά τη διάρκεια μετάβασης στη σταθερή κατάσταση (steady state).

Δεδομένου ότι μια μεγαλύτερη ανισότητα (μετρούμενη πριν από την άμεση καταβολή επιδομάτων και την εφαρμογή προγραμμάτων δημόσιων δαπανών - δηλαδή τις μεταβιβάσεις) προκαλεί μεγαλύτερη αναδιανομή πλούτου, τότε όπως συνεπάγεται από την ανωτέρω ανάλυση, η ανισότητα μπορεί να μειώνει την ανάπτυξη.

Τα οικονομικά δεδομένα και στοιχεία αναφέρονται συνήθως στην *εκ των υστέρων* ανισότητα - δηλαδή στα εισοδήματα που μετρώνται μετά από τις επιπτώσεις διαφόρων κυβερνητικών παρεμβάσεων και δραστηριοτήτων. Οι δραστηριότητες αυτές περιλαμβάνουν προγράμματα δαπανών, ιδίως για εκπαίδευση και υγεία, μεταβιβάσεις- παροχές και μη αναλογικούς φόρους. Ορισμένα από τα στοιχεία αναφέρονται στο εισόδημα μετά φόρων ή στις καταναλωτικές δαπάνες, παρά στο ακαθάριστο εισόδημα προ φόρων. Ωστόσο, ακόμη και το ακαθάριστο εισόδημα προ φόρων είναι σε ένα βαθμό αποτέλεσμα των *εκ των υστέρων* επιπτώσεων των διαφόρων παρεμβάσεων του δημοσίου τομέα, όπως τα δημόσια εκπαιδευτικά προγράμματα.

Η σχέση της *εκ των υστέρων* ανισότητας με την οικονομική ανάπτυξη είναι περίπλοκη στα μοντέλα της πολιτικής οικονομίας. Εάν οι χώρες διαφέρουν μόνο στην *εκ των προτέρων* κατανομή των εισοδημάτων τους, τότε οι αναδιανομές και μεταβιβάσεις εισοδημάτων που λαμβάνουν χώρα μέσω της πολιτικής διαδικασίας τείνουν να είναι μόνο μερικώς αντισταθμιστικές.

Δηλαδή, οι χώρες που χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερη ανισότητα *εκ των προτέρων* είναι και αυτές που χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερη ανισότητα *εκ των υστέρων*. Στην περίπτωση αυτή, η προβλεπόμενη αρνητική σχέση μεταξύ

ανισότητας και ανάπτυξης ισχύει για την εκ των υστέρων περίοδο, καθώς και για την εκ των προτέρων εισοδηματική ανισότητα.

Η προβλεπόμενη σχέση μεταξύ της *εκ των υστέρων* ανισότητας και της ανάπτυξης μπορεί να αλλάξει εάν οι χώρες διαφέρουν όσον αφορά τις προτιμήσεις τους για αναδιανομή. Σε αυτή την περίπτωση, οι χώρες που φαίνονται περισσότερο ίσες *εκ των υστέρων* τείνουν να είναι εκείνες στις οποίες ο πλούτος έχει ανακατανομηθεί περισσότερο και, ως εκ τούτου, προκάλεσαν τις περισσότερες στρεβλώσεις στις οικονομικές αποφάσεις. Στην περίπτωση αυτή, η *εκ των υστέρων* ανισότητα τείνει να σχετίζεται θετικά με την ανάπτυξη και τις επενδύσεις.

Οι συνέπειες των κυβερνητικών παρεμβάσεων που αφορούν την αναδιανομή των εισοδημάτων και μεταφορά πλούτου μέσω της πολιτικής διαδικασίας προκύπτουν εάν η κατανομή της πολιτικής εξουσίας είναι ομοιόμορφη (όπως για κάθε ένα άτομο να αντιστοιχεί μία ψήφος στο δημοκρατικό σύστημα, ενώ η κατανομή της οικονομικής ισχύος είναι άνιση). Ωστόσο εάν περισσότεροι οικονομικοί πόροι μεταφράζονται σε αντίστοιχα μεγαλύτερη πολιτική επιρροή, τότε η θετική σχέση μεταξύ ανισότητας και ανακατανομής μπορεί να μην υφίσταται (Benabou, 1996 και Rodriguez, 1998). Γενικά, το προβλεπόμενο αποτέλεσμα προκύπτει εάν η κατανομή της πολιτικής ισχύος είναι περισσότερο ισότιμη από ότι η κατανομή της οικονομικής ισχύος.

Ενδεχόμενη αρνητική επίπτωση της ανισότητας στην ανάπτυξη μπορεί να προκύψει στα μοντέλα πολιτικής οικονομίας, ακόμη και αν δεν πραγματοποιηθεί αναδιανομή εισοδημάτων. Οι πλούσιοι μπορούν να αποτρέψουν τις αναδιανεμητικές πολιτικές μέσω της άσκησης πιέσεων (*lobbying*) και «εξαγοράς» αγοράς ψήφων των νομοθετών. Ωστόσο, ένα υψηλότερο επίπεδο οικονομικής ανισότητας θα απαιτούσε περισσότερες από αυτές τις δράσεις για να αποτραπεί η αναδιανομή του εισοδήματος μέσω της πολιτικής διαδικασίας.

Οι δραστηριότητες άσκησης πίεσης (*lobbying*) θα καταναλώσουν πόρους, θα προωθούν την επίσημη διαφθορά και θα τείνουν να παρεμποδίζουν την οικονομική ανάπτυξη. Ως εκ τούτου, η ανισότητα μπορεί να έχει αρνητικό αντίκτυπο στην ανάπτυξη μέσω των πολιτικών διαδικασιών, ακόμη και αν δεν πραγματοποιείται ανακατανομή των εισοδημάτων.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΤΑΡΑΧΗ

Η ανισότητα πλούτου και εισοδήματος παρακινεί τους φτωχούς να εμπλακούν σε εγκληματικές ενέργειες, ταραχές και άλλες δραστηριότητες που διαταράσσουν την ασφάλεια και την τάξη (Venieris and Gupta, 1986, Gupta, 1990, Alesina and Perotti, 1996, και Benhabib and Rustichini, 1996). Η σταθερότητα των πολιτικών θεσμών μπορεί ακόμη και να απειλείται από την επανάσταση, με συνέπεια οι νόμοι και άλλοι κανόνες να έχουν συντομότερη αναμενόμενη διάρκεια εφαρμογής και να χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερη αβεβαιότητα. Η συμμετοχή των φτωχών στο έγκλημα και άλλες αντικοινωνικές ενέργειες αποτελεί άμεση σπατάλη πόρων, διότι ο χρόνος και η ενέργεια των «εγκληματιών» δεν είναι αφιερωμένες στις παραγωγικές προσπάθειες. Επιπλέον, οι απειλές που εστιάζονται στα δικαιώματα ιδιοκτησίας αποτρέπουν τις επενδύσεις.

Μέσω αυτών των διαφόρων διαστάσεων της κοινωνικοοικονομικής αναταραχής, η μεγαλύτερη ανισότητα τείνει να μειώσει την παραγωγικότητα μιας οικονομίας. Η οικονομική ανάπτυξη μειώνεται αντίστοιχα τουλάχιστον κατά τη μετάβαση στη σταθερή κατάσταση (steady state). Ως αντισταθμιστικός παράγοντας δύναται να λειτουργήσει το γεγονός ότι απαιτούνται οικονομικοί πόροι για να προκαλέσουν οι φτωχοί πραγματική αναστάτωση και να απειλήσουν τη σταθερότητα του καθιερωμένου καθεστώτος.

Ως εκ τούτου, οι αναδιανομές και μεταφορές εισοδήματος λειτουργούν εξισορροπητικά και προωθούν την πολιτική σταθερότητα μόνο στο βαθμό που ο πρώτος παράγοντας - το κίνητρο των φτωχών να κλέβουν και να διαταράσσουν, αντί να εργάζονται - είναι ταυτόχρονα και ο κυρίαρχος παράγοντας. Ακόμη και σε μια δικτατορία, οι ηγέτες θα ευνοήσουν και θα προωθήσουν την αναδιανομή και τις μεταβιβάσεις εισοδήματος μέσω επιδομάτων, εάν το καθαρό αποτέλεσμα είναι η μείωση της τάσης για κοινωνική αναταραχή και πολιτική αστάθεια.

Συνεπώς, οι προβληματισμοί αυτοί προδικάζουν την υιοθέτηση και εφαρμογή διατάξεων δημιουργίας ενός κοινωνικού δικτύου, ανεξάρτητα από τη μορφή της κυβέρνησης. Επιπλέον, η τάση για αναδιανομή και μεταβιβάσεις εισοδήματος με σκοπό τη μείωση των εγκλημάτων και των ταραχών, παρέχει έναν μηχανισμό με τον οποίο η ανακατανομή αυτή - και η προκύπτουσα μεγαλύτερη ισότητα εισοδήματος - θα ενίσχυε την οικονομική ανάπτυξη.

ΑΤΕΛΕΙΕΣ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΧΟΡΗΓΗΣΗΣ ΠΙΣΤΩΣΕΩΝ

Σε μοντέλα με ατελείς αγορές χορήγησης πιστώσεων, η περιορισμένη ικανότητα δανεισμού σημαίνει οι επενδυτικές ευκαιρίες δεν αξιοποιούνται πλήρως (Galor and Zeira, 1993 και Piketty, 1997). Οι ατέλειες της αγοράς χορήγησης πιστώσεων αντικατοπτρίζουν ασύμμετρη πληροφόρηση και περιορισμούς στο νομικό και θεσμικό πλαίσιο. Για παράδειγμα, οι πιστωτές ενδέχεται να δυσκολεύονται να εισπράττουν τις απαιτήσεις τους από τα δάνεια που έχουν χορηγήσει επειδή η επιβολή του νόμου είναι ατελής. Η είσπραξη των απαιτήσεων αυτών μπορεί επίσης να παρεμποδίζεται από έναν το πτωχευτικό δίκαιο που προστατεύει τα περιουσιακά στοιχεία των οφειλετών.

Με δεδομένη την περιορισμένη πρόσβαση σε πιστώσεις, η εκμετάλλευση των επενδυτικών ευκαιριών εξαρτάται από τα επίπεδα των περιουσιακών στοιχείων και των εισοδημάτων των ατόμων και των νοικοκυριών. Συγκεκριμένα, τα φτωχά νοικοκυριά τείνουν να παραιτούνται από επενδύσεις ανθρώπινου κεφαλαίου που προσφέρουν σχετικά υψηλά ποσοστά απόδοσης. Στην περίπτωση αυτή, μια ανακατανομή των περιουσιακών στοιχείων και των εισοδημάτων από πλούσιους σε φτωχούς τείνει να αυξήσει την ποσότητα και τη μέση παραγωγικότητα των επενδύσεων. Μέσω αυτού του μηχανισμού, η μείωση της ανισότητας αυξάνει τον ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης, τουλάχιστον κατά τη διάρκεια μιας μετάβασης στη σταθερή κατάσταση (steady state).

Ωστόσο ένας αντισταθμιστικός παράγοντας προκύπτει όταν οι επενδύσεις απαιτούν κόστος εγκατάστασης - δηλαδή, εάν η αύξηση της απόδοσης των επενδύσεων υπερισχύει σε κάποιο εύρος. Για παράδειγμα, η επίσημη εκπαίδευση μπορεί να είναι πιο χρήσιμη όταν διεξάγεται πέρα από κάποιο ελάχιστο επίπεδο. Η δευτεροβάθμια εκπαίδευση παίζει πολύ σημαντικότερο ρόλο στην πρόβλεψη της οικονομικής ανάπτυξης από ότι η πρωτοβάθμια εκπαίδευση (Barro, 1997).

Αναλογικά, μια επιχείρηση μπορεί να είναι παραγωγική μόνο εάν υπερβαίνει κάποιο όριο μεγέθους. Εάν αυτά τα είδη κόστους εγκατάστασης είναι μεγάλα σε σχέση με το μέσο εισόδημα, τότε η μείωση της ανισότητας τείνει να μειώνει τις συνολικές επενδύσεις (Galor and Zeira, 1993). Ως εκ τούτου, το στοιχείο αυτό τείνει να επηρεάσει θετικά το αποτέλεσμα της ανισότητας στην οικονομική ανάπτυξη. Εάν οι κεφαλαιαγορές και οι θεσμοί τείνουν να βελτιώνονται καθώς αναπτύσσεται μια οικονομία, τότε οι επιπτώσεις που σχετίζονται με τις

ατέλειες της αγοράς κεφαλαίου είναι πιο σημαντικές στις φτωχές οικονομίες, σε σχέση με τις πλούσιες οικονομίες. Ως εκ τούτου, οι προβλεπόμενες επιπτώσεις της ανισότητας στην οικονομική ανάπτυξη (που ήταν αβέβαιες) θα ήταν μεγαλύτερες σε μέγεθος για τις φτωχές οικονομίες από ότι για τις πλούσιες οικονομίες.

Σύμφωνα με έρευνα των Beck et al (2010) η άρση των περιορισμών στον τραπεζικό τομέα στις Ηνωμένες Πολιτείες ενίσχυσε την κατανομή του εισοδήματος αυξάνοντας τα εισοδήματα στο χαμηλότερο μέρος της κατανομής εισοδήματος, ενώ έχει μικρό αντίκτυπο στα εισοδήματα πάνω από το μέσο όρο. Τα ευρήματα αυτά στηρίζουν την άποψη ότι η αυστηρή ρύθμιση του τραπεζικού τομέα περιορίζει τον ανταγωνισμό, προστάτευε τα τοπικά τραπεζικά μονοπώλια και παρεμπόδιζε τις οικονομικές ευκαιρίες των σχετικά φτωχότερα εισοδηματικά τάξεων.

Οι Beck et al (2010) παρουσιάζουν επίσης στοιχεία που αποδεικνύουν ότι ο αντίκτυπος της απορρύθμισης του τραπεζικού τομέα στην εισοδηματική ανισότητα είναι έμμεσος. Η επίπτωση της απορρύθμισης στην κατανομή των εισοδηματικών ανισοτήτων οφείλεται στη μείωση της ανισότητας μεταξύ ειδικευμένων και ανειδίκευτων εργαζομένων και τη μείωση της εισοδηματικής ανισότητας μεταξύ των ανειδίκευτων εργαζομένων. Επιπλέον, οι ερευνητές αυτοί υποδεικνύουν ότι οι σχετικοί μισθοί και οι σχετικές ώρες εργασίας των ανειδίκευτων έναντι των ειδικευμένων εργαζομένων αυξήθηκαν σημαντικά μετά την απορρύθμιση του τραπεζικού τομέα. Αυτό συνάδει με την απορρύθμιση που οδηγεί σε μεγαλύτερη ζήτηση για εργασία η οποία έχει μεγαλύτερο αντίκτυπο σε εργαζομένους με χαμηλή ειδίκευση, οι οποίοι συνεπώς βλέπουν τους μισθούς τους να αυξάνονται. Ο μηχανισμός μέσω του οποίου η απορρύθμιση του τραπεζικού συμβάλει στον περιορισμό της εισοδηματικής ανισότητας είναι η αύξηση της χορήγησης των τραπεζικών δανείων σε περισσότερο ανταγωνιστικό πλαίσιο με συνέπεια τη χρηματοδότηση περισσότερων και καλύτερων επιχειρηματικών σχεδίων.

ΡΥΘΜΟΙ ΑΠΟΤΑΜΙΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ

Αρκετοί οικονομολόγοι, που σε γενικές γραμμές υποστηρίζουν τη γενική θεωρία του Keynes, πιστεύουν ότι οι ρυθμοί αποταμίευσης αυξάνονται με το επίπεδο του εισοδήματος. Συγκεκριμένα η αιτιολόγηση για τον ισχυρισμό ότι η ανισότητα είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη, επικεντρώνεται δε στο ρόλο των αποταμιεύσεων και των επενδύσεων στην προώθηση της ανάπτυξης και βασίζεται στην παρατήρηση ότι όσοι βρίσκονται στην εισοδηματική κορυφή αποταμιεύουν

ένα μεγάλο μέρος του εισοδήματός τους, ενώ εκείνοι που βρίσκονται στη βάση δαπανούν συνήθως όλα τα εισοδήματά τους. Οι χώρες με υψηλό επίπεδο μισθών δεν θα είναι επομένως σε θέση να συγκεντρώσουν κεφάλαια τόσο γρήγορα όσο αυτές με χαμηλό επίπεδο μισθών.

Αν αυτό αληθεύει, τότε η ανακατανομή των πόρων από πλούσιους σε φτωχούς τείνει να μειώσει το συνολικό ποσοστό αποταμίευσης σε μια οικονομία. Από το ανωτέρω προκύπτει ότι η αύξηση της ανισότητας τείνει να αυξήσει τις επενδύσεις. Πιο συγκεκριμένα το αποτέλεσμα αυτό προκύπτει εάν η οικονομία είναι εν μέρει κλειστή, έτσι ώστε οι εγχώριες επενδύσεις να εξαρτώνται, σε μεγάλο βαθμό, από την επιθυμητή εθνική αποταμίευση. Σε αυτή την περίπτωση, η μεγαλύτερη ανισότητα θα ενίσχυε την οικονομική ανάπτυξη τουλάχιστον σε μεταβατικό στάδιο.

Η προηγούμενη ανάλυση για τις ατελείς αγορές χορήγησης πιστώσεων ανέδειξε έναν σχετικό μηχανισμό με τον οποίο η ανισότητα θα μπορούσε να προωθήσει την οικονομική ανάπτυξη. Στην ανάλυση αυτή, τα μεγάλα κόστη που απαιτούνται για επενδύσεις οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η συγκέντρωση της ιδιοκτησίας των περιουσιακών στοιχείων θα ήταν επωφελής για την οικονομία. Το επιχείρημα που αφορά για τα ποσοστά συνολικής αποταμίευσης παρέχει μια συμπληρωματική αιτία για τη θετική επίδραση της ανισότητας στην ανάπτυξη.

Ωστόσο, σύμφωνα με τον Stiglitz (2016) το επιχείρημα ότι χρειαζόμαστε την ανισότητα για την ανάπτυξη της οικονομίας δεν έχει ισχυρή αιτιολογική βάση. Ακόμη και στην περίπτωση που οι ρυθμοί αποταμίευσης αυξάνονται με το επίπεδο του εισοδήματος, η κυβέρνηση μπορεί να φορολογεί το εισόδημα των πλουσίων και να χρησιμοποιεί τα κονδύλια για τη χρηματοδότηση είτε των ιδιωτικών είτε των δημόσιων επενδύσεων.

Επιπλέον σημαντικές εμπειρικές μελέτες από Διεθνείς Οικονομικούς Οργανισμούς ανατρέπουν την ορθότητα της θεωρίας που υποστηρίζει ότι απαιτείται ανισότητα για την ανάπτυξη της οικονομίας.

Εμπειρική έρευνα του ΔΝΤ, (Berg & Ostry, 2011) κατέδειξε ότι η ανισότητα συνδέεται με την οικονομική αστάθεια. Ειδικότερα, οι ερευνητές του ΔΝΤ έδειξαν ότι η ανάπτυξη τείνει να διαρκεί λιγότερο όταν η εισοδηματική ανισότητα είναι υψηλή.

Εμπειρική έρευνα που κυκλοφόρησε από τον ΟΟΣΑ δείχνει ότι η εισοδηματική ανισότητα έχει αρνητικό και στατιστικά σημαντικό αντίκτυπο στη μεσοπρόθεσμη ανάπτυξη (Cingano, 2014). Η έρευνα αυτή εκτιμά ότι σε χώρες όπως οι ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ιταλία, η συνολική οικονομική ανάπτυξη θα ήταν έξι έως εννέα ποσοστιαίες μονάδες υψηλότερες τις τελευταίες δύο δεκαετίες, εάν η εισοδηματική ανισότητα δεν αυξανόταν.

ΟΡΙΑΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ

Οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι ανέπτυξαν την θεωρία της οριακής παραγωγικότητας, η οποία υποστήριξε ότι η ανταμοιβή αντικατοπτρίζει ευρύτερα τις συνεισφορές των ατόμων στην κοινωνία. Η θεωρία της οριακής παραγωγικότητας υποδηλώνει ότι αυτοί στην κορυφή της εισοδηματικής κλίμακας παίρνουν μόνο αυτό που προσθέτουν (Aghion, et al, 1999). Αυτή η θεωρία συσχετίζει τα υψηλότερα εισοδήματα με μεγαλύτερη συμβολή στην κοινωνία.

Σύμφωνα με την θεωρία αυτή σε μια ανταγωνιστική αγορά, η εκμετάλλευση (π.χ. ως αποτέλεσμα της μονοπωλιακής εξουσίας ή των διακρίσεων) δεν θα μπορούσε να είναι βιώσιμη και ότι η αύξηση του κεφαλαίου θα μπορούσε να οδηγήσει σε αύξηση των μισθών, οπότε οι εργαζόμενοι θα βρίσκονται σε καλύτερη θέση. Πιο συγκεκριμένα, η θεωρία της οριακής παραγωγικότητας υποστηρίζει ότι, λόγω του ανταγωνισμού, όλοι όσοι συμμετέχουν στη διαδικασία παραγωγής κερδίζουν αποδοχές ίσες με την οριακή παραγωγικότητα. Αυτή η θεωρία συσχετίζει τα υψηλότερα εισοδήματα με μεγαλύτερη συμβολή των αντίστοιχων ατόμων στην κοινωνία.

Ωστόσο αρκετοί οικονομολόγοι (Stiglitz, 2016, Philippon and Reshef, 2012) αμφισβητούν έντονα την ορθότητα της θεωρίας αυτής. Ένα μονοπώλιο που υπερχρεώνει για το προϊόν που παράγει παίρνει χρήματα από εκείνους που αγοράζουν το προϊόν και ταυτόχρονα περιορίζει την ανάπτυξη διότι για να μπορέσει να επιβάλει τη μονοπωλιακή του τιμή, πρέπει να περιορίσει την παραγωγή. Η αύξηση των ανωτέρων επιπέδων εισοδήματος τις τελευταίες τρεις δεκαετίες έχει συμβεί κυρίως σε δύο επαγγελματικές κατηγορίες: στον χρηματοπιστωτικό τομέα (διοικητικά στελέχη και επαγγελματίες) και στα μη χρηματοπιστωτικά στελέχη και στοιχεία δείχνουν ότι οι μονοπωλιακές καταστάσεις συνέβαλαν σε μεγάλη κλίμακα την ισχυρή αύξηση των εισοδημάτων αμφοτέρων των. Η αύξηση της αποζημίωσης των γενικών διευθυντών μεγάλων οργανισμών

ξεπέρασε σε μεγάλο βαθμό την αύξηση της χρηματιστηριακής τους αξίας και οι εν λόγω αποζημιώσεις αυξήθηκαν ακόμη και κατά τη διάρκεια περιόδων κατά τις οποίες οι χρηματιστηριακές τιμές μειώθηκαν.

Συγκεκριμένα, όσον αφορά την αύξηση των ανωτέρων επιπέδων εισοδημάτων στον χρηματοπιστωτικό τομέα, τα στοιχεία θέτουν υπό αμφισβήτηση την οριακή θεωρία παραγωγικότητας. Μια εμπειρική μελέτη των Philippon and Reshef (2012) δείχνει ότι τις τελευταίες δύο δεκαετίες οι εργαζόμενοι στον χρηματοπιστωτικό τομέα έχουν δει μια τεράστια αύξηση στις απολαβές τους σε σχέση με παρόμοιους τομείς, η οποία δεν μπορεί να εξηγηθεί από τους συνηθισμένους προσεγγιστικούς παράγοντες που χρησιμοποιούνται για την παραγωγικότητα (όπως το επίπεδο της εκπαίδευσης ή της ικανότητας).

Ο Stiglitz (2016) υποστηρίζει ότι έχει τεκμηριωθεί πλήρως ότι οι τράπεζες που θεωρούνται «πολύ μεγάλες για να πτωχεύσουν» (to-big to fail) απολαμβάνουν μονοπωλιακά κέρδη λόγω ανεπίσημης κρατικής εγγύησης. Οι επενδυτές γνωρίζουν ότι αυτά τα μεγάλα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα μπορούν να υπολογίζουν σε κυβερνητικές εγγυήσεις και έτσι είναι πρόθυμοι να τους παράσχουν κεφάλαια με χαμηλότερα επιτόκια. Έτσι, οι μεγάλες τράπεζες μπορούν να ευημερήσουν όχι επειδή είναι πιο αποτελεσματικές ή παρέχουν καλύτερες υπηρεσίες, αλλά επειδή έχουν πράγματι επιδοτηθεί από τους φορολογούμενους.

Στον χρηματοπιστωτικό τομέα ακόμη περισσότερο από ότι σε άλλους κλάδους, οι μεγάλες αποζημιώσεις των ανωτέρων εκτελεστικών στελεχών στον απόηχο της κρίσης παρείχε πειστικά στοιχεία κατά της θεωρίας της οριακής παραγωγικότητας. Οι τραπεζίτες που είχαν φέρει τις επιχειρήσεις τους και την παγκόσμια οικονομία στο χείλος της καταστροφής εξακολούθησαν να απολαμβάνουν υψηλά ποσά αμοιβών που σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσε να συνδέεται είτε με την κοινωνική τους συνεισφορά είτε με τη συμβολή τους στις επιχειρήσεις για τις οποίες εργάστηκαν (αμφότερες ήταν αρνητικές).

Τα κύρια χαρακτηριστικά της εξέλιξης των πιο πλούσιων χωρών κατά τα τελευταία 35 χρόνια είναι:

- η αύξηση του δείκτη πλούτου προς εισόδημα,
- η στασιμότητα των διάμεσων μισθών και
- η μη-μείωση (διατήρηση) των αποδόσεων του κεφαλαίου.

Οι τυπικές νεοκλασικές θεωρίες, στις οποίες ο «πλούτος» εξομοιώνεται με «κεφάλαιο», υποδεικνύουν ότι η αύξηση του κεφαλαίου πρέπει να συνδέεται με μείωση των αποδόσεων του κεφαλαίου και αύξηση των μισθών. Η αδυναμία των μισθών των ανειδίκευτων εργαζομένων να αυξηθούν έχει αποδοθεί από ορισμένους (ιδίως τη δεκαετία του 1990) σε τεχνολογικές αλλαγές, οι οποίες αύξησαν τις απολαβές που έθεσε η αγορά στις δεξιότητες. Ως εκ τούτου, όσοι έχουν ικανότητες θα δουν τους μισθούς τους να αυξάνονται, και όσοι δεν έχουν ικανότητες θα τους δουν να πέφτουν. Αλλά τα τελευταία χρόνια έχει παρατηρηθεί μείωση των μισθών που καταβάλλονται ακόμη και σε ειδικευμένους εργαζομένους.

Σύμφωνα με τον Stiglitz (2016) υπάρχει μια εναλλακτική - και πιο εύλογη - εξήγηση. Βασίζεται στην παρατήρηση ότι οι αποδόσεις και οι απολαβές αυξάνονται (λόγω της αύξησης των μισθωμάτων γης, των απολαβών πνευματικής ιδιοκτησίας και της μονοπωλιακής ισχύος). Ως αποτέλεσμα, η αξία των περιουσιακών στοιχείων που είναι σε θέση να παρέχουν αποδόσεις και απολαβές στους ιδιοκτήτες τους - όπως η γη, οι κατοικίες και ορισμένες χρηματοοικονομικές αξιώσεις - αυξάνεται αναλογικά. Έτσι, ο συνολικός πλούτος αυξάνεται, αλλά αυτό δεν οδηγεί σε αύξηση της παραγωγικής ικανότητας της οικονομίας ή της μέσης οριακής παραγωγικότητας ή του μέσου μισθού των εργαζομένων. Αντιθέτως, οι μισθοί μπορεί να παρουσιάζουν στασιμότητα ή και να μειώνονται, διότι η αύξηση του μεριδίου των απολαβών έχει λάβει χώρα εις βάρος των μισθών.

Τα περιουσιακά στοιχεία που οδηγούν στην αύξηση του συνολικού πλούτου, στην πραγματικότητα, δεν είναι παραγωγικά- δηλαδή δεν συνδέονται άμεσα με την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών. Παραδείγματος χάριν, ένα δυσανάλογο μέρος των αποταμιεύσεων τα τελευταία χρόνια έχει προχωρήσει στην αγορά κατοικιών, η οποία δεν έχει αυξήσει την παραγωγικότητα της «πραγματικής» οικονομίας.

Σύμφωνα με τον Stiglitz (2016) οι νομισματικές πολιτικές που οδηγούν σε χαμηλά επιτόκια μπορούν να αυξήσουν την αξία αυτών των «μη παραγωγικών» πάγιων στοιχείων ενεργητικού αλλά και να οδηγήσουν ακόμη και σε «φούσκες», λόγω της αναποτελεσματικότητας της αγοράς, οι οποίες μπορεί να οδηγήσουν με τη σειρά τους σε αύξηση του πλούτου (για παρατεταμένη χρονική περίοδο) αλλά με πιθανές δυσμενείς επιπτώσεις στο απόθεμα του «πραγματικού» παραγωγικού κεφαλαίου.

Η αύξηση του δείκτη πλούτου - εισοδήματος μπορεί να εξακολουθεί να έχει μεγαλύτερη σχέση με την αύξηση της αξίας των αποδόσεων του μη-παραγωγικού κεφαλαίου παρά με την αύξηση της ποσότητας του παραγωγικού κεφαλαίου. Όσοι έχουν πρόσβαση στις χρηματοπιστωτικές αγορές και μπορούν να πάρουν πίστωση από τις τράπεζες και να αγοράσουν αυτά τα περιουσιακά στοιχεία, χρησιμοποιώντας τα ως εγγύηση. Καθώς η φούσκα αυξάνεται, το ίδιο αυξάνεται και ο πλούτος τους και η ανισότητα της κοινωνίας. Και πάλι, οι πολιτικές ενισχύουν την προκύπτουσα ανισότητα: η ευνοϊκή φορολογική μεταχείριση των υπεραξιών επιτρέπει ιδιαίτερα υψηλές αποδόσεις μετά τον φόρο σε αυτά τα περιουσιακά στοιχεία.

Η αποδυνάμωση της διαπραγματευτικής ισχύος των εργαζομένων υπήρξε σημαντικός παράγοντας που ενισχύει την ανισότητα. Οι αδύναμες εργατικές ενώσεις και η ασύμμετρη παγκοσμιοποίηση, όπου το κεφάλαιο μπορεί να κινηθεί ελεύθερα, ενώ το εργατικό δυναμικό δεν έχει αυτήν την ευελιξία είναι επομένως πιθανό να έχουν συμβάλει με τον τρόπο αυτό στην μεγάλη έξαρση της ανισότητας. Ο τρόπος με τον οποίο η παγκοσμιοποίηση έχει οδηγήσει σε χαμηλότερους μισθούς εν μέρει είναι η μείωση της διαπραγματευτικής ισχύος των εργαζομένων διότι αν οι τελευταίοι δεν δεχτούν χαμηλότερους μισθούς και χειρότερες συνθήκες εργασίας, οι αντίστοιχες εταιρείες μπορούν να μετακινηθούν.

Ο Stiglitz (2016) επιχειρηματολογεί ότι οι πολιτικές των Κεντρικών Τραπεζών που επικεντρώνονται στον πληθωρισμό αποτελούν σχεδόν σίγουρα έναν ακόμη παράγοντα που συμβάλλει στην αυξανόμενη ανισότητα και την αποδυνάμωση της διαπραγματευτικής ισχύος των εργαζομένων. Μόλις αρχίσουν να αυξάνονται οι μισθοί, και ειδικά αν αυξηθούν ταχύτερα από το ποσοστό πληθωρισμού, οι κεντρικές τράπεζες που εστιάζουν στον πληθωρισμό αυξάνουν τα επιτόκια. Το αποτέλεσμα είναι ένα υψηλότερο μέσο επίπεδο ανεργίας και μια πτωτική επίδραση στους μισθούς. Καθώς η οικονομία πηγαίνει σε ύφεση, οι πραγματικοί μισθοί συχνά μειώνονται. Στη συνέχεια η νομισματική πολιτική έχει σχεδιαστεί για να διασφαλίζει ότι δεν θα αυξηθούν στα προηγούμενα επίπεδα.

ΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ

Σύμφωνα με τον Stiglitz (2016) υπάρχουν διαφορετικοί δίαυλοι μέσω των οποίων η ανισότητα βλάπτει την οικονομία ο σημαντικότερος των οποίων είναι η ζήτηση.

Συγκεκριμένα:

Η ανισότητα οδηγεί σε χαμηλή συνολική ζήτηση διότι αυτοί στο κατώτερο επίπεδο εισοδήματος ξοδεύουν ένα μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματός τους (υψηλότερη οριακή ροπή για κατανάλωση) από εκείνους στην κορυφή της εισοδηματικής κλίμακας. Αυτό που δημιουργεί θέσεις εργασίας είναι η ζήτηση: όταν υπάρχει ζήτηση, οι επιχειρήσεις θα δημιουργήσουν τις απαραίτητες θέσεις εργασίας για να ικανοποιήσουν τη ζήτηση αυτή (ειδικά στην περίπτωση ενός αποτελεσματικού χρηματοπιστωτικού συστήματος που θα παρέχει πιστώσεις στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις).

Το πρόβλημα μπορεί να επιδεινωθεί από τις εσφαλμένες πολιτικές των νομισματικών αρχών τις οποίες υιοθετούν προκειμένου να αντιμετωπίσουν αυτή την χαμηλή ζήτηση. Μειώνοντας τα επιτόκια, η νομισματική πολιτική δημιουργεί μια φούσκα περιουσιακών στοιχείων, η έκρηξη της οποίας οδηγεί στη στροφή προς την ύφεση.

Η πρόσφατη κρίση οφείλεται ενδεχομένως στην ανισότητα. Η αυξανόμενη ανισότητα οδηγεί σε χαμηλότερη κατανάλωση, η αντιμετώπιση της οποία απαιτούσε χαλαρή νομισματική πολιτική, που οδήγησε σε φούσκα περιουσιακών στοιχείων, αυξανόμενο χρέος και έκρηξη κατανάλωσης. Μόνο το αυξανόμενο χρέος επέτρεπε τη διατήρηση της κατανάλωσης. Ωστόσο ήταν αναπόφευκτο ότι η φούσκα τελικά θα έσπαγε και η οικονομία θα πήγαινε σε ύφεση.

Η ανισότητα των εισοδημάτων συνδέεται με την ανισότητα ευκαιριών. Τα άτομα που βρίσκονται στο κάτω μέρος της κατανομής του εισοδήματος διατρέχουν μεγάλο κίνδυνο να διαβιούν κάτω των δυνατοτήτων τους. Ως αποτέλεσμα η οικονομία πληρώνει ένα τίμημα όχι μόνο με την παρούσα ασθενέστερη ζήτηση σήμερα, αλλά και με τη χαμηλότερη ανάπτυξη στο μέλλον.

Οι κοινωνίες με μεγαλύτερη ανισότητα πιθανό να κάνουν χαμηλότερες δημόσιες επενδύσεις (όπως στις δημόσιες συγκοινωνίες, τις υποδομές, την τεχνολογία και την εκπαίδευση) που ενισχύουν την παραγωγικότητα.

Ο Stiglitz (2016) καταλήγει ότι η ύπαρξη αυτών των δυσμενών συνεπειών της ανισότητας στην ανάπτυξη είναι η ίδια απόδειξη κατά της αιτιολόγησης του σημερινού υψηλού επιπέδου ανισότητας με βάση τη θεωρία της οριακής παραγωγικότητας. Σύμφωνα με βασική αρχή της οριακής παραγωγικότητας αυτοί

στην κορυφή της εισοδηματικής κλίμακας απλά απολαμβάνουν υψηλότερα εισοδήματα για τις προσπάθειές τους, και η υπόλοιπη κοινωνία ωφελείται από τις δραστηριότητές τους. Αν ήταν έτσι, θα περιμέναμε να δούμε μεγαλύτερη ανάπτυξη που να συνδέεται με υψηλότερα εισοδήματα στην κορυφή. Στην πραγματικότητα, βλέπουμε ακριβώς το αντίθετο.

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ

Μια σημαντική θεωρητική προσέγγιση για την αξιολόγηση των καθοριστικών παραγόντων της ανισότητας βασίζεται στο θεωρητικό μοντέλο της καμπύλης Kuznets (1955). Η ιδέα του Kuznets, η οποία αναπτύχθηκε περαιτέρω από τον Robinson (1976), επικεντρώθηκε στις μετακινήσεις του ανθρώπινου δυναμικού από τη γεωργία στη βιομηχανία. Σε αυτό το μοντέλο, ο γεωργικός και αγροτικός τομέας αποτελεί αρχικά το μεγαλύτερο μέρος της οικονομίας. Ο τομέας αυτός παρουσιάζει χαμηλό κατά κεφαλήν εισόδημα και χαρακτηρίζεται από σχετικά μικρή ανισότητα. Ο βιομηχανικός και αστικός τομέας ξεκινά με σχετικά μικρό μέγεθος, έχει υψηλότερο κατά κεφαλήν εισόδημα και, ενδεχομένως, σχετικά υψηλό βαθμό ανισότητας εσωτερικά στον τομέα.

Η οικονομική ανάπτυξη περιλαμβάνει τη μετατόπιση των προσώπων και των πόρων από τη γεωργία στη βιομηχανία. Τα άτομα που μετακινούνται βιώνουν αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος, και η μεταβολή αυτή αυξάνει τον συνολικό βαθμό ανισότητας της οικονομίας. Δηλαδή, το κυρίαρχο αποτέλεσμα αρχικά είναι η επέκταση του μεγέθους της μικρής και σχετικά πλούσιας ομάδας ατόμων στον βιομηχανικό και αστικό τομέα.

Κατά συνέπεια, σε πρώιμα στάδια ανάπτυξης, η σχέση μεταξύ του επιπέδου του κατά κεφαλήν προϊόντος και του βαθμού της ανισότητας τείνει να είναι θετική. Καθώς το μέγεθος του γεωργικού τομέα μειώνεται, ο βασικός αντίκτυπος στην ανισότητα από τη συνεχιζόμενη αστικοποίηση είναι ότι περισσότεροι φτωχοί εργαζόμενοι στη γεωργία έχουν τη δυνατότητα να ενταχθούν στον σχετικά πλούσιο βιομηχανικό τομέα. Επιπλέον, πολλοί εργαζόμενοι που ξεκίνησαν από τις κατώτερες βαθμίδες του βιομηχανικού τομέα τείνουν να προχωρούν σε ανώτερες βαθμίδες σε σχέση με τους πλουσιότερους εργαζομένους στον τομέα αυτό. Επιπλέον, το μειούμενο μέγεθος του γεωργικού εργατικού δυναμικού τείνει να αυξάνει τους σχετικούς μισθούς σε αυτόν τον τομέα. Αυτές οι δυνάμεις συνδυάζονται για να μειώσουν τους δείκτες της συνολικής

ανισότητας. Ως εκ τούτου, σε μεταγενέστερα στάδια ανάπτυξης, η σχέση μεταξύ του επιπέδου του κατά κεφαλήν προϊόντος και της έκτασης της ανισότητας τείνει να είναι αρνητική.

Η πλήρης σχέση μεταξύ κάποιου συγκεκριμένου δείκτη ανισότητας, όπως ο συντελεστής Gini, και το επίπεδο του κατά κεφαλήν προϊόντος απεικονίζεται από καμπύλη σε σχήμα αντεστραμμένου U, που ονομάζεται καμπύλη Kuznets (1955). Η ανισότητα πρώτα αυξάνεται και αργότερα πέφτει καθώς αναπτύσσεται μια οικονομία.

Πιο πρόσφατα μοντέλα που ενσωματώνουν την καμπύλη Kuznets γενικεύουν και περιλαμβάνουν παράγοντες πέρα από τη μετατόπιση των ατόμων και των πόρων από τη γεωργία στη βιομηχανία. Το αντίστοιχο της μετατόπισης από την αγροτική γεωργία στην αστική βιομηχανία μπορεί να είναι μια μετατόπιση από ένα οικονομικά και χρηματοπιστωτικά μη εξελιγμένο περιβάλλον σε ένα περιβάλλον στο οποίο θα συμπεριληφθεί η λειτουργία ενός σύγχρονου χρηματοπιστωτικού συστήματος (Greenwood and Jovanovic, 1990).

Άλλες προσεγγίσεις, υιοθετούν την λογική ότι ο φτωχός τομέας μπορεί να είναι ο χρήστης μιας παλαιάς τεχνολογίας, ενώ ο πλούσιος τομέας είναι αυτός που απασχολεί πιο πρόσφατες και προηγμένες τεχνικές (Aghion and Howitt, 1997, Galor and Tsiddon, 1997, Helpman, 1997). Η κινητικότητα από το παλιό σύστημα στο νέο σύστημα απαιτεί μια διαδικασία εξοικείωσης και επανεκπαίδευσης.

Σε αυτό το πλαίσιο, πολλές τεχνολογικές καινοτομίες (όπως το εργοστασιακό σύστημα, η ηλεκτρική ενέργεια, οι υπολογιστές και το διαδίκτυο) τείνουν αρχικά να αυξήσουν την ανισότητα. Ο παράγοντας που παίζει κυρίαρχο ρόλο στην προσαρμογή αυτή είναι ότι λίγα άτομα μοιράζονται αρχικά τα σχετικά υψηλά εισοδήματα του τεχνολογικά προηγμένου τομέα. Καθώς περισσότεροι άνθρωποι μετακινούνται σε αυτόν τον ευνοημένο τομέα, η ανισότητα τείνει να αυξάνεται μαζί με την αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος.

Ωστόσο, στη συνέχεια, καθώς όλο και περισσότεροι άνθρωποι εκμεταλλεύονται τις ανώτερες τεχνικές, η ανισότητα τείνει να μειώνεται. Αυτή η μείωση της ανισότητας συμβαίνει επειδή σχετικά λίγα άτομα παραμένουν στάσιμα τελικά και επειδή οι νεοεισερχόμενοι στον πιο προηγμένο τομέα τείνουν να καλύπτουν την διαφορά με αυτούς που ξεκίνησαν. Ο σχετικός ρυθμός των μισθών

των ατόμων που παραμένουν στον οπισθοδρομικό τομέα μπορεί επίσης να αυξηθεί καθώς η προσφορά εργατικού δυναμικού στον τομέα αυτόν μειώνεται.

Σε αυτές τις θεωρίες, ο βαθμός της ανισότητας θα εξαρτηθεί από το πόσο καιρό πριν είχε εισαχθεί μια νέα τεχνολογική καινοτομία στην οικονομία. Δεδομένου ότι το επίπεδο του κατά κεφαλήν εισοδήματος δεν θα σχετίζεται στενά με το χρονικό ορίζοντα της ενσωμάτωσης της τεχνολογικής καινοτομίας, η συμβατική καμπύλη Kuznets δεν θα μπορεί να συμβαδίζει αρκετά με τα εμπειρικά ευρήματα. Η καμπύλη Kuznets θα μπορούσε να εφαρμοστεί μόνο στο βαθμό που ένα υψηλό επίπεδο κατά κεφαλήν εισοδήματος αντικατοπτρίζει το γεγονός ότι μια χώρα είχε εισαγάγει προηγμένες τεχνολογίες ή σύγχρονες τεχνικές παραγωγής σχετικά πρόσφατα.

Σε εμπειρικό επίπεδο έγινε αποδεκτό από τη δεκαετία του 1970 ότι η καμπύλη Kuznets αποτελεί ένα ισχυρό εμπειρικό εύρημα (Ahluwalia, 1976a, 1976b) .

Άλλοι μελετητές όπως ο Paraneek and Kyn (1986) υποστηρίζουν ότι η σχέση Kuznets είναι στατιστικά σημαντική, αλλά εξηγεί σε μικρό βαθμό τις διακυμάνσεις της ανισότητας μεταξύ των χωρών ή με την πάροδο του χρόνου.

Μεταγενέστερες μελέτες όπως από το Anand και Kanbur (1993) υποστηρίζουν ότι η σχέση Kuznets έχει αποδυναμωθεί με την πάροδο του χρόνου

Οι Li, Squire and Zou (1998) υποστηρίζουν ότι η καμπύλη Kuznets εφαρμόζεται καλύτερα στα εμπειρικά ευρήματα μιας ομάδας χωρών που εξετάζονται σε μια δεδομένη χρονική στιγμή παρά στα εμπειρικά ευρήματα που αφορούν την εξέλιξη της ανισότητας με την πάροδο του χρόνου.

Ο Barro (2000) υποστηρίζει ότι η καμπύλη του Kuznets εμφανίζεται ως μια ξεκάθαρη εμπειρική κανονικότητα:

- για όλες τις χώρες
- με την πάροδο του χρόνου και
- η σχέση δεν έχει αποδυναμωθεί με την πάροδο του χρόνου.

Ειδικότερα στη σχετική μελέτη του ο Barro (2000) υποδεικνύει ότι τα στοιχεία από μια ευρεία ομάδα χωρών εμφανίζουν μικρή συνολική σχέση μεταξύ εισοδηματικής ανισότητας και ρυθμών ανάπτυξης και επενδύσεων. Όσον αφορά την ανάπτυξη, υπάρχει μια ένδειξη ότι η ανισότητα καθυστερεί την ανάπτυξη στις

φτωχές χώρες, αλλά ενθαρρύνει την ανάπτυξη σε πλουσιότερες χώρες. Συνεπώς η καμπύλη Kuznets με την οποία η ανισότητα αυξάνεται και αργότερα μειώνεται κατά τη διάρκεια της διαδικασίας οικονομικής ανάπτυξης, προκύπτει ως σαφής εμπειρική κανονικότητα.

Ωστόσο ο ίδιος μελετητής υποστηρίζει ότι η καμπύλη αυτή εξηγεί μόνο σε μικρό βαθμό τις διακυμάνσεις της ανισότητας μεταξύ των χωρών ή με την πάροδο του χρόνου. Η εκτιμώμενη σχέση μπορεί να αντανακλά όχι μόνο την επίδραση του επιπέδου του κατά κεφαλήν ΑΕΠ, αλλά και μια δυναμική επίδραση, σύμφωνα με την οποία η υιοθέτηση κάθε τύπου νέας τεχνολογίας έχει ένα μεταβατικό αποτέλεσμα, το οποίο επηρεάζει την κατανομή του εισοδήματος. Αυτή η προοπτική εξηγεί όχι μόνο τη στατιστική σημαντικότητα της τυπικής σχέσης Kuznets αλλά και το σχετικά χαμηλό βαθμό εφαρμογής της.

Οι αρνητικές επιπτώσεις της ανισότητας στην ανάπτυξη εμφανίζονται για τις φτωχές χώρες, αλλά η σχέση για τις πλούσιες χώρες είναι θετική. Ωστόσο, οι συνολικές επιπτώσεις της ανισότητας στην ανάπτυξη και τις επενδύσεις είναι μάλλον αδύναμες. Ο Barro (2000) επιδειχνει ότι η επίπτωση της εισοδηματικής ανισότητας στην οικονομική ανάπτυξη είναι αρνητική σε χώρες με κατά κεφαλήν ΑΕΠ κάτω του 2070, και αντίθετως η επίπτωση της εισοδηματικής ανισότητας στην οικονομική ανάπτυξη είναι θετική σε χώρες με κατά κεφαλήν ΑΕΠ άνω των 2070.

Η εργασία του Forbes (1997) αν και λίγο προγενέστερη παρουσιάζει κάποια χρήσιμα συμπεράσματα. Πρώτα από όλα, αμφισβητεί την άποψη ότι η εισοδηματική ανισότητα έχει αρνητική σχέση με την οικονομική ανάπτυξη. Χρησιμοποιεί ένα βελτιωμένο σύνολο δεδομένων για την ανισότητα εισοδήματος, το οποίο όχι μόνο μειώνει το σφάλμα μέτρησης, αλλά επίσης επιτρέπει την εκτίμηση μέσω μιας τεχνικής πάνελ προκειμένου να περιορίσει την μεροληψία. Τα αποτελέσματα υποδεικνύουν ότι, βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα, η αύξηση του επιπέδου εισοδηματικής ανισότητας μιας χώρας έχει σημαντική θετική σχέση με την επακόλουθη οικονομική ανάπτυξη.

Σύμφωνα με τον Forbes (1997) η παράλειψη συγκεκριμένων μεταβλητών με την δικαιολογία ότι οι μεταβλητές αυτές οδηγούν σε μεροληπτικές εκτιμήσεις είναι εξίσου προβληματική. Για παράδειγμα, εάν ο βαθμός καπιταλισμού μιας χώρας, η στήριξη στην επιχειρηματικότητα και/ή ο

βαθμός της ευελιξίας της αγοράς εργασίας παραλείπεται από την εξίσωση ανάπτυξης (και καθεμία από αυτές τις μεταβλητές τείνει να συσχετίζεται θετικά τόσο με την ανισότητα όσο και με την ανάπτυξη), αυτό θα μπορούσε να οδηγήσει σε θετική μεροληψία στους εκτιμώμενους συντελεστές ανισότητας.

Από την άλλη πλευρά, εάν το επίπεδο της διαφθοράς (το οποίο τείνει να συσχετίζεται θετικά με την ανισότητα και σχετίζεται αρνητικά με την ανάπτυξη) παραλείπεται από την εξίσωση ανάπτυξης, αυτό θα μπορούσε να προκαλέσει αρνητική μεροληψία στον εκτιμώμενο συντελεστή ανισότητας. Δεδομένων των πολυάριθμων μεταβλητών που είναι δύσκολο να μετρηθούν και να συμπεριληφθούν σε μια παλινδρόμηση ανάπτυξης, είναι δύσκολο να προβλεφθεί εκ των προτέρων πώς οι μεταβλητές που παραλείπονται θα μπορούσαν να επηρεάσουν τις εκτιμήσεις της σχέσης μεταξύ ανισότητας και ανάπτυξης.

Σύμφωνα με τον Forbes (1997) ένα σημαντικό ζήτημα στην έρευνα για την ανισότητα και την ανάπτυξη είναι ότι δεν αντιμετωπίζει άμεσα το σημαντικό πρόβλημα πολιτικής για το πώς μια αλλαγή στο επίπεδο ανισότητας μιας χώρας θα επηρεάσει την ανάπτυξη σε αυτή τη χώρα. Τα αποτελέσματα των παλινδρομήσεων μεταξύ χωρών δείχνουν απλώς τη μακροπρόθεσμη σχέση μεταξύ ανισότητας και ανάπτυξης.

Αυτό θα μπορούσε να ερμηνευτεί ως εξής: οι κυβερνήσεις που αναλαμβάνουν πολιτικές για τη μείωση της ανισότητας θα μπορούσαν ταυτόχρονα να βελτιώσουν τη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη. Μολονότι τα αποτελέσματα μεταξύ των χωρών στηρίζουν αυτήν την ερμηνεία, δεν αντιμετωπίζουν άμεσα αυτό το ζήτημα - δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο η αλλαγή της ανισότητας σε μια δεδομένη χώρα σχετίζεται με την ανάπτυξη σε αυτή τη χώρα.

Για παράδειγμα, εάν τα υψηλότερα επίπεδα ανισότητας και οι συνεπαγόμενοι περιορισμοί ρευστότητας περιορίσουν τις επενδύσεις στην εκπαίδευση, οι αρνητικές επιπτώσεις στην ανάπτυξη θα είναι μεγαλύτερες μακροπρόθεσμα. Είναι επίσης πιθανό εντός της χώρας και μεταξύ των χωρών οι σχέσεις μεταξύ της ανισότητας και της ανάπτυξης να λειτουργούν μέσω πολύ διαφορετικών διαύλων και να έχουν αντίθετες τάσεις.

Ως εκ τούτου, η εργασία του Forbes (1997) ουσιαστικά υπέδειξε ότι η σχέση μεταξύ ανισότητας και ανάπτυξης είναι αρκετά πολύπλοκη, απέχει πολύ

από το να επιλυθεί, και ότι η περαιτέρω προσεκτική διερεύνηση του σημείου, της κατεύθυνσης και της σταθερότητας των δεσμών μεταξύ αυτών των δύο μεταβλητών είναι απαραίτητες.

Επιπλέον εκ των ανωτέρω συνάγεται ότι είναι σημαντικό το γεγονός ότι ακόμη και αν αποδειχθεί ισχυρή η βραχυπρόθεσμη, εντός της χώρας, σχέση μεταξύ ανισότητας και ανάπτυξης, ένα σημαντικό ζήτημα παραμένει: Με ποιό τρόπο οι δύο αυτές μεταβλητές και οι υποκείμενοι καθοριστικοί συντελεστές τους είναι αλληλένδετες. Υπάρχουν διάφορες θεωρίες που θα μπορούσαν να εξηγήσουν τη συσχέτιση μεταξύ της ανισότητας και της ανάπτυξης. Ωστόσο υπολείπονται αυστηρές εμπειρικές έρευνες και έλεγχοι. Συνεπώς απαιτείται περαιτέρω προσεκτική επαναξιολόγηση όχι μόνο της σχέσης μεταξύ αυτών των δύο μεταβλητών, αλλά και για περαιτέρω θεωρητική και εμπειρική μελέτη που να αξιολογεί τους διαύλους μέσω των οποίων σχετίζονται η ανισότητα και η ανάπτυξη.

Ο Shin (2012) εξετάζει τη σχέση εισοδηματικής ανισότητας και οικονομικής ανάπτυξης χρησιμοποιώντας ένα στοχαστικό μοντέλο ανάπτυξης που αποτελείται από ετερογενείς παράγοντες. Εισάγει επίσης ένα προοδευτικό φορολογικό σύστημα στο μοντέλο.

Η έρευνα του Shin (2012) συμπεραίνει ότι:

- ✓ Οι επιπτώσεις της εισοδηματικής ανισότητας στην οικονομική ανάπτυξη εξαρτώνται από την φάση της ανάπτυξης.
- ✓ Η εισοδηματική ανισότητα έχει αρνητικό αντίκτυπο στην οικονομική ανάπτυξη σε πρώιμο στάδιο της οικονομικής ανάπτυξης.
- ✓ Η εισοδηματική ανισότητα έχει θετικό αντίκτυπο στην οικονομική ανάπτυξη κοντά σε σταθερή κατάσταση οικονομικής ανάπτυξης.
- ✓ Τα ανωτέρω συμπεράσματα συμπίπτουν με αυτά της έρευνας του Barro (2000). Ο Barro (2000) εμφανίζει ότι η επίπτωση της εισοδηματικής ανισότητας στην οικονομική ανάπτυξη είναι αρνητική σε χώρες με κατά κεφαλήν ΑΕΠ κάτω του 2070, και αντιθέτως είναι θετική σε χώρες με κατά κεφαλήν ΑΕΠ άνω των 2070. Εξετάζοντας τα δύο ζεύγη δειγμάτων που αναφέρθηκαν παραπάνω, και εάν θεωρηθεί ότι οι ασιατικές χώρες και οι χώρες της Νότιας Αμερικής αποτελούν παραδείγματα αναπτυσσόμενων χωρών, ενώ οι περιπτώσεις των Ηνωμένων Πολιτειών και της Γαλλίας θεωρηθούν ως παραδείγματα

ανεπτυγμένων χωρών, τα περιστατικά αυτών των δειγμάτων είναι σύμφωνα με τα συμπεράσματα του Barro (2000).

- ✓ Η ανακατανομή του εισοδήματος που επιδιώκεται μέσω ενός υψηλού φόρου εισοδήματος δεν μειώνει πάντα την εισοδηματική ανισότητα.
- ✓ Η εισοδηματική ανισότητα μπορεί να μειωθεί με υψηλότερο φόρο εισοδήματος σε σταθερή κατάσταση οικονομικής ανάπτυξης.
- ✓ Η εισοδηματική ανισότητα δεν μπορεί να μειωθεί με υψηλότερο φόρο εισοδήματος σε πρώιμο στάδιο της οικονομικής ανάπτυξης.
- ✓ Οι δύο κυβερνητικοί στόχοι - η ταχεία οικονομική μεγέθυνση και η χαμηλή εισοδηματική ανισότητα - μπορούν να επιτευχθούν ταυτόχρονα με χαμηλό φόρο εισοδήματος σε πρώιμο στάδιο της οικονομικής ανάπτυξης. Ωστόσο οι δύο στόχοι δεν μπορούν να επιτευχθούν ταυτόχρονα κοντά σε σταθερή κατάσταση οικονομικής ανάπτυξης.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας του Shin (2012) οι οικονομικές πολιτικές και οι επιπτώσεις τους έχουν ως εξής:

- Η ταχεία οικονομική μεγέθυνση και η χαμηλή εισοδηματική ανισότητα αποτελούν κύριους στόχους των κυβερνητικών πολιτικών.
- Στο πρώιμο στάδιο οικονομικής ανάπτυξης, οι δύο στόχοι μπορούν να επιτευχθούν ταυτόχρονα με χαμηλό φόρο εισοδήματος.
- Κοντά σε σταθερή κατάσταση οικονομικής ανάπτυξης, οι δύο στόχοι δεν μπορούν να επιτευχθούν ταυτόχρονα.
 - ✓ Εάν δοθεί προτεραιότητα στην οικονομική ανάπτυξη, η εισοδηματική ανισότητα δεν μπορεί να διορθωθεί.
 - ✓ Εάν δοθεί προτεραιότητα στον περιορισμό της εισοδηματικής ανισότητας, δεν μπορεί να επιτευχθεί ταχεία οικονομική ανάπτυξη.
 - ✓ Σε σταθερή κατάσταση οικονομικής ανάπτυξης οι δύο στόχοι αντικρούονται. Συνεπώς κρίνεται σκόπιμο να δοθεί προτεραιότητα σε μία από τις δύο κυβερνητικές πολιτικές.

Τα αποτελέσματα συνοψίζονται στους παρακάτω Πίνακες 1, 2, 3, 4, 5

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΑΝΑ ΠΕΡΙΟΔΟ

	Περίοδος Α	Περίοδος Β
Οικονομική Ισότητα	Υψηλή οικονομική ανάπτυξη	Χαμηλή οικονομική ανάπτυξη
Οικονομική Ανισότητα	Χαμηλή οικονομική ανάπτυξη	Υψηλή οικονομική ανάπτυξη

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΑΝΑ ΠΕΡΙΟΔΟ

	Περίοδος Α	Περίοδος Β
Υψηλή οικονομική ανάπτυξη	Οικονομική Ισότητα	Οικονομική Ανισότητα
Χαμηλή οικονομική ανάπτυξη	Οικονομική Ανισότητα	Οικονομική Ισότητα

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΜΕΣΩ ΑΝΑΔΙΑΝΟΜΗΣ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΑΝΑ ΠΕΡΙΟΔΟ

	Περίοδος Α	Περίοδος Α	Περίοδος Β	Περίοδος Β
Μέγιστος φορολογικός συντελεστής εισοδήματος	Υψηλός	Χαμηλός	Υψηλός	Χαμηλός
Διόρθωση της ανισότητας μέσω αναδιανομής εισοδήματος	Μικρή	Μικρή	Σημαντική	Μικρή
Διόρθωση της ανισότητας μέσω οικονομικής ανάπτυξης	Μικρή	Σημαντική	Μικρή	Μικρή

Διόρθωση της ανισότητας μέσω και των δύο παραγόντων	Μικρή	Σημαντική	Σημαντική	Μικρή
--	-------	-----------	-----------	-------

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΣΤΗ ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ

ΠΡΩΙΜΟ ΣΤΑΔΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

	Προτεραιότητα στο ρυθμό ανάπτυξης	Προτεραιότητα στη διόρθωση της ανισότητας
Μέθοδος/ φορολογική πολιτική	χαμηλός φόρος εισοδήματος	χαμηλός φόρος εισοδήματος
Ταχεία οικονομική ανάπτυξη	μπορεί να επιτευχθεί	μπορεί να επιτευχθεί
Διόρθωση ανισότητας	μπορεί να επιτευχθεί	μπορεί να επιτευχθεί

ΠΙΝΑΚΑΣ 5: ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΣΤΗ ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ

ΣΕ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ

	Προτεραιότητα στο ρυθμό ανάπτυξης	Προτεραιότητα στη διόρθωση της ανισότητας
Μέθοδος/ φορολογική πολιτική	χαμηλός φόρος εισοδήματος	υψηλός φόρος εισοδήματος
Ταχεία οικονομική ανάπτυξη	μπορεί να επιτευχθεί	ΔΕΝ μπορεί να επιτευχθεί
Διόρθωση ανισότητας	ΔΕΝ μπορεί να επιτευχθεί	μπορεί να επιτευχθεί

ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΣΤΗ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ

Σύμφωνα με τους Hoeller et al. (2012) η αύξηση της εισοδηματικής ανισότητας συχνά διαμορφώνεται από την αυξανόμενη συγκέντρωση του εισοδήματος στο ανώτερο άκρο της κατανομής εισοδήματος. Οι απασχολούμενοι

των ανώτατων εισοδηματικών τάξεων φαίνεται να αποκτούν ένα αυξανόμενο μερίδιο της πίτας του συνολικού εισοδήματος της οικονομίας.

Πράγματι το μερίδιο στο συνολικό εισόδημα των μισθωτών με τους ανώτερους μισθούς έχει αυξηθεί στις περισσότερες άλλες χώρες του ΟΟΣΑ. Υπάρχει ωστόσο σημαντική διαφοροποίηση μεταξύ των χωρών τόσο όσον αφορά την έκταση αυτής της αύξησης όσο και κατά την έναρξη της. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, για παράδειγμα, το ανώτερο 1% του πληθυσμού έλαβε το 18% του εισοδήματος προ φόρων το 2008, σε σύγκριση με το 8% που έλαβε το 1980. Οι διαφοροποιήσεις των χωρών όσον αφορά την ανισότητα αναλύονται παρακάτω.

Η τάση αύξησης των υψηλότερων εισοδημάτων, αποτελεί πεδίο έρευνας αλλά υπάρχει σημαντική διαφωνία μεταξύ των ερευνητών σχετικά με τις αιτίες και τη σχετική τους σημασία. Οι κυριότερες αιτίες που κυριαρχούν στη βιβλιογραφία είναι:

- ❖ οι μεταβολές στη φορολογία
- ❖ η παγκοσμιοποίηση και η τεχνολογική αλλαγή.

Οι φορολογικοί συντελεστές για υψηλά εισοδήματα έχουν μειωθεί σημαντικά με την πάροδο του χρόνου με αποτέλεσμα να αυξηθεί το εισόδημα που δηλώνουν οι εργαζόμενοι των ανώτερων εισοδηματικών τάξεων στις φορολογικές αρχές. Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ (2006a) σε μια χώρα με ανώτερο οριακό φορολογικό συντελεστή 50%, η περικοπή του οριακού φορολογικού συντελεστή κατά 1% θα ενίσχυε το φορολογητέο εισόδημα κατά 1%.

Σύμφωνα με τους Piketty & Saez (2003) και Roine et al. (2009) τα φορολογικά καθεστώτα μπορούν να επηρεάσουν το ύψος της φορολογίας και να ενισχύσουν το διαθέσιμο εισόδημα, ιδιαίτερα στα ανώτερα επίπεδα. Για παράδειγμα, τα κεφαλαιακά κέρδη συχνά φορολογούνται με χαμηλότερο συντελεστή από ότι τα άλλα είδη εισοδήματος. Σε πολλές χώρες του ΟΟΣΑ οι μετοχές επωφελούνται επίσης από προνομιακή φορολογική μεταχείριση (ΟΟΣΑ, 2006a).

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ Η ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ

Η τεχνολογική αλλαγή χρησιμοποιείται από ορισμένους ερευνητές για να εξηγήσει εν μέρει την τάση για αύξηση της ανισότητας του εισοδήματος της εργασίας. Συγκεκριμένα η τεχνολογική πρόοδος μπορεί να επηρεάσει την

ανισότητα του εργατικού δυναμικού, καθώς μπορεί να ωφελήσει τους εργαζομένους ανώτερης ειδίκευσης περισσότερο από άλλους.

Οικονομικά στοιχεία που παρουσιάζονται από τους Autor *et al.* (2006), καθώς και τους Goos *et al.* (2009) δείχνουν την πόλωση της απασχόλησης ανά επίπεδο δεξιοτήτων και συνεπώς η τεχνολογική πρόοδος μπορεί να επηρεάσει την ανισότητα του εργατικού δυναμικού, καθώς μπορεί να ωφελήσει τους εργαζομένους ανώτερης ειδίκευσης περισσότερο από άλλους.

Στο βαθμό που οι εργαζόμενοι Μεσαίας ειδίκευσης επικεντρώνονται σε συνήθη καθήκοντα που μπορούν επίσης να επιτευχθούν από τους υπολογιστές, η τεχνολογική αλλαγή θα μειώσει τη ζήτηση για τέτοιους εργαζομένους. Το αντίθετο αποτέλεσμα μπορεί να αναμένεται για εργαζομένους υψηλής ειδίκευσης και χαμηλής ειδίκευσης, οι οποίοι τείνουν να επικεντρώνονται αντίστοιχα σε μη συνήθη καθήκοντα, τα οποία είναι πιο δύσκολο να αντικατασταθούν από μηχανές. Στο βαθμό που οι μετατοπίσεις της ζήτησης του εργατικού δυναμικού δεν αντισταθμίζονται με ίσες μετατοπίσεις στη σύνθεση της προσφοράς εργασίας (π.χ. με μεγάλη αύξηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης), η τεχνολογική πρόοδος μπορεί να μειώσει τα εισοδήματα ή/και την απασχόληση μεσαίας ειδίκευσης εργαζομένων σε σχέση με τα εισοδήματα ή/και την απασχόληση τόσο της χαμηλής ειδίκευσης όσο και υψηλής ειδίκευσης.

Η παγκοσμιοποίηση μπορεί επίσης να εξηγήσει εν μέρει την τάση για αύξηση της ανισότητας του εισοδήματος της εργασίας. Σύμφωνα με τους Atkinson & Leigh (2008) οι εργασιακές επιλογές πλέον περιλαμβάνουν θέσεις εργασίας στο εξωτερικό με αποτέλεσμα το γεγονός αυτό να μπορεί να εξηγήσει γιατί τα κορυφαία εισοδήματα ορισμένων χωρών να επηρεάζουν τα αντίστοιχα εισοδήματα άλλων χωρών.

Οι Feenstra & Hanson (1996) θεωρούν ότι η αύξηση της ανισότητας του εισοδήματος της εργασίας οφείλεται στο off shoring. Τα καθήκοντα που μεταγκαθίστανται από τις πλουσιότερες στις φτωχότερες χώρες δεν είναι συνήθως υψηλής ειδίκευσης από την οπτική γωνία της πλούσιας στην ικανότητα χώρας, αλλά θεωρούνται υψηλής ειδίκευσης από την προοπτική της χώρας που δεν έχει ικανότητες. Ως αποτέλεσμα, το off shoring αυξάνει περισσότερο τη ζήτηση εργασίας υψηλής ειδίκευσης τόσο στις πιο φτωχές χώρες όσο και στις πλουσιότερες χώρες, αυξάνοντας έτσι την ανισότητα και στις δύο ομάδες χωρών.

Σύμφωνα με τους Egger and Kreickemeier (2009) και Helpman *et al.* (2010), εάν οι επιχειρήσεις διαφέρουν στην κερδοφορία τους και οι εργαζόμενοι με χαμηλό εισόδημα εργάζονται δυσανάλογα σε επιχειρήσεις χαμηλής παραγωγικότητας που πλήττονται από τον διεθνή ανταγωνισμό, το διεθνές εμπόριο μπορεί να αυξήσει την εισοδηματική ανισότητα με τη μείωση της απασχόλησης ή των μισθών των εργαζομένων με χαμηλό εισόδημα.

Σύμφωνα με τους Dinopoulos & Segerstrom (1999) καθώς και τον Neary (2003) η παγκοσμιοποίηση και η τεχνολογική αλλαγή μπορεί επίσης να αλληλοενισχύονται, αυξάνοντας έτσι την ανισότητα. Από τη μία πλευρά, η τεχνολογία μπορεί να στηρίξει την παγκοσμιοποίηση και από την άλλη, ο αυξημένος ανταγωνισμός που προέρχεται από την παγκοσμιοποίηση μπορεί να δημιουργήσει κίνητρα για τις επιχειρήσεις να καινοτομήσουν. Η καινοτομία μπορεί να αυξήσει προσωρινά την εισοδηματική ανισότητα διότι προϋποθέτει έρευνα και ανάπτυξη η οποία απαιτεί υψηλή εξειδίκευση.

Οι Murphy & Zbojnik (2004) Garicano & Rossi-Hansberg (2006) και Cuñat & Guadalupe (2009) θεωρούν ότι ο ισχυρότερος ανταγωνισμός που συνδέεται με την απορρύθμιση και την παγκοσμιοποίηση έχει αυξήσει τις απαιτήσεις δεξιοτήτων και έχει καταστήσει πιο πολύπλοκες τις αρμοδιότητες των κορυφαίων διευθυντικών στελεχών.

Σύμφωνα με τους Gabaix & Landier (2008) η παγκοσμιοποίηση οδήγησε επίσης σε απότομη αύξηση της κεφαλαιοποίησης της αγοράς των μεγάλων πολυεθνικών εταιρειών και η οποία εν συνεχεία οδήγησε στην αύξηση των αμοιβών των διευθυντικών στελεχών σε στενή σχέση με την αύξηση του μεγέθους της εταιρείας. Επιπλέον, οι εξωτερικές επιλογές των κορυφαίων διευθυντικών στελεχών έχουν βελτιωθεί, αυξάνοντας τη διαπραγματευτική τους δύναμη.

Οι Gordon & Dew-Becker (2008) υποστηρίζουν ότι οι νέες τεχνολογίες πληροφοριών, μαζί με την παγκοσμιοποίηση, έχουν διευρύνει την αγορά «ταλέντων» ενισχύοντας τα υψηλότερα εισοδήματα κυρίως στις αθλητικές και ψυχαγωγικές βιομηχανίες.

Όσον αφορά τη σχέση μεταξύ εισοδηματικής ανισότητας και ανάπτυξης, από την υπάρχουσα βιβλιογραφία μπορούμε να βρούμε και τις δύο δυνατότητες: μια θετική και μία αρνητική. Τα αποτελέσματα συνοψίζονται στον κάτωθι Πίνακα 6.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: ΔΙΑΦΩΝΙΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΙΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.

<p>ΑΡΝΗΤΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΔΥΟ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ</p>	<p>Murphy et al. (1989), Perotti (1993), Alesina and Rodrik (1994), Persson and Tabellini (1994), Alesina & Perotti (1996), Acemoglu (1997), Helpman (2004), Tachibanaki (2005), Sukiassyan (2007) Lee & Son (2016), Stiglitz (2016)</p>
<p>ΘΕΤΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΔΥΟ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ</p>	<p>Okun (1975), Bourguignon (1990), Benabou (1996), Li and Zou (1998), Aghion & Howitt (1998), Forbes (2000)</p>
<p>ΑΣΑΦΗΣ ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΔΥΟ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ</p>	<p>Amos (1988), Barro (2000), Banerjee & Duflo (2003), Weil (2005), Shin <i>et al.</i> (2009)</p>

Όσον αφορά τα εμπειρικά ευρήματα και αυτά δίστανται.

Οι Persson & Tabellini (1991) σε εμπειρική έρευνα τους που αφορά μεγάλο αριθμό ανεπτυγμένων και λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών κατέληξαν σε ευρήματα που υποδεικνύουν ότι η ανισότητα είναι επιβλαβής για την οικονομική ανάπτυξη. Την εξέλιξη αυτή την απέδωσαν στις συγκρούσεις διανομής εισοδημάτων που είναι πιο πιθανό να παράγουν οικονομικές πολιτικές που θα επιτρέψουν στους ιδιώτες να παίρνουν χαμηλότερες αποδόσεις και απολαβές από τις παραγωγικές δραστηριότητες, όπως η συσσώρευση κεφαλαίου και παραγωγικών γνώσεων.

Ο Perotti (1993) αναφέρει την ύπαρξη μιας συνολικής τάσης της ανισότητας να δημιουργεί χαμηλότερη οικονομική ανάπτυξη στις παλινδρομήσεις μεταξύ των χωρών. Ο Benabou (1996,) επίσης καταλήγει σε ίδια ευρήματα. Η έρευνα των Lee & Son (2016) η οποία διερευνά εμπειρικά τις επιπτώσεις της εισοδηματικής ανισότητας στην οικονομική ανάπτυξη με τη χρήση εκτεταμένων δεδομένων πάνελ που καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα αναπτυσσόμενων και ανεπτυγμένων χωρών παρουσιάζει ισχυρές αποδείξεις για αρνητικές επιπτώσεις στην ανάπτυξη από την εισοδηματική ανισότητα. Επιπλέον οι αρνητικές επιπτώσεις της ανισότητας στην

οικονομική ανάπτυξη μπορούν να είναι ισχυρότερες όταν χρησιμοποιείται δείγμα λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών ή πιο πρόσφατων δεδομένων ανισότητας

Αντίθετα, ορισμένοι ερευνητές, όπως οι Li and Zou (1998) και ο Forbes (1997), ανέφεραν ότι τα ευρήματα τους καταλήγουν ότι η ανισότητα τείνει να δημιουργεί υψηλότερη οικονομική ανάπτυξη.

Ο Quah (2001) ανέπτυξε μοντέλο ανισότητας - ανάπτυξης και εξετάζει τον αντίκτυπο που έχει καθένας από αυτές τις μεταβλητές σε διαφορετικούς δείκτες ευημερίας και στην παγκόσμια κατανομή εισοδήματος. Τα ευρήματα του μοντέλου υποδεικνύουν ότι η σχέση μεταξύ των επιδόσεων ανάπτυξης μιας χώρας και της ανισότητας της είναι ασήμαντη και ότι οι θεωρητικές προσεγγίσεις που υποδεικνύουν ότι η ανισότητα επηρεάζει την οικονομική ανάπτυξη, θετικά ή αρνητικά, δεν υποστηρίζονται από τα εμπειρικά αποτελέσματα. Ο Quah (2001) καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα τυποποιημένα οικονομικά στοιχεία παράγουν παραπλανητικά αποτελέσματα για τη σχέση μεταξύ ανισότητας και ανάπτυξης και συνεπώς η ανισότητα δεν έχει σημασία για την οικονομική ανάπτυξη. Ειδικότερα τα ευρήματα της μελέτης αυτής υποδεικνύουν ότι δεν υπάρχει αιτιώδης συνάφεια μεταξύ ανισότητας και ανάπτυξης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η Επιτροπή Stiglitz-Sen-Fitoussi (Stiglitz et al., 2009) υιοθετεί την έννοια του «Προσαρμοσμένου διαθέσιμου εισοδήματος του νοικοκυριού», που είναι το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών που έχει προσαρμοστεί για μεταβιβάσεις σε είδος που παρέχονται από το δημόσιο, όπως οι δημόσιες δαπάνες για την εκπαίδευση και υγειονομική περίθαλψη. Το μέτρο αυτό, χρησιμοποιείται για την μέτρηση της κατανομής του εισοδήματος.

Έκθεση του ΟΟΣΑ (OECD, 2008a) για τις χώρες αυτές αναφέρει ότι:

- οι χώρες διαφέρουν ευρέως στη διασπορά των εισοδημάτων μεταξύ των εργαζομένων πλήρους απασχόλησης, με τη Χιλή, τις Ηνωμένες Πολιτείες και την Πορτογαλία να παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη ανισότητα ενώ χώρες όπως το Βέλγιο, η Δανία και η Ελβετία να παρουσιάζουν τη χαμηλότερη

ανισότητα. Εάν η ανάλυση συμπεριλάβει και εργαζομένους μερικής απασχόλησης ή και ολόκληρο τον ηλικιακό πληθυσμό (δηλαδή συμπεριλαμβανομένων των ανέργων και των ανενεργών), η ανισότητα διευρύνεται. Η εξέλιξη αυτή είναι αποτέλεσμα των μεγάλων διαφορών εισοδήματος μεταξύ αυτών των ομάδων και με τους εργαζομένους πλήρους απασχόλησης. Αυτό το αποτέλεσμα είναι ιδιαίτερα μεγάλο για τις χώρες στις οποίες οι εργαζόμενοι μερικής απασχόλησης αποτελούν ένα μεγάλο μέρος της συνολικής εργασίας (π.χ. Αυστραλία, Γερμανία, Ιαπωνία, Ηνωμένο Βασίλειο) και όπου η ανεργία είναι υψηλή (π.χ. Βέλγιο, Χιλή, Ουγγαρία, Ιταλία).

- Τα έσοδα από την αγορά εργασίας αντιπροσωπεύουν περίπου το 75% της διασποράς κατά μέσο όρο στον ΟΟΣΑ, έναντι μόλις 25% αθροιστικά για την αυτο-απασχόληση και το εισόδημα που προέρχεται από τα κεφάλαια. Για το σύνολο του ΟΟΣΑ, η ανισότητα εισοδήματος μετά από φόρους και μεταβιβάσεις, όπως μετρήθηκε από τον δείκτη Gini, ήταν περίπου 25% χαμηλότερη από ανισότητα εισοδήματος πριν από τους φόρους και τις μεταβιβάσεις στα τέλη της δεκαετίας του 2000.

- Η φτώχεια μετρούμενη μετά από φόρους και μεταβιβάσεις ήταν 55% χαμηλότερη από ότι πριν από τους φόρους και τις μεταβιβάσεις. Το ποσοστό της φτώχειας ορίζεται ως το ποσοστό του πληθυσμού του οποίου το ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα νοικοκυριού είναι κατώτερο του 50% του μέσου (median) εισοδήματος.

- Ωστόσο, η κατανομή του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών εξακολουθεί να ποικίλλει ευρέως μεταξύ των χωρών. Πράγματι, ακόμη και μετά από φόρους και μεταβιβάσεις, ο δείκτης Gini κυμαινόταν από κάτω 0,25 στη Σλοβενία (μικρή ανισότητα) έως 0,5 στη Χιλή (υψηλή ανισότητα).

- Τα τρία τέταρτα της μέσης μείωσης της ανισότητας που επιτυγχάνουν σε ολόκληρο τον ΟΟΣΑ οφείλονται σε μεταβιβάσεις - επιδόματα. Ωστόσο, ο αναδιανεμητικός αντίκτυπος των μεταβιβάσεων - επιδομάτων ποικίλλει σε μεγάλο βαθμό μεταξύ των χωρών, αντικατοπτρίζοντας τόσο το μέγεθος όσο και την προοδευτικότητα αυτών των μεταβιβάσεων. Σε ορισμένες χώρες (π.χ. την Αυστραλία, το Ηνωμένο Βασίλειο σε μικρότερο βαθμό), οι μεταβιβάσεις - επιδόματα είναι μικρές σε μέγεθος αλλά στοχεύουν ιδιαίτερα σε όσους έχουν ανάγκη. Σε άλλες χώρες (π.χ. Γαλλία ή Γερμανία), οι μεγάλες μεταβιβάσεις

αναδιανέμουν το εισόδημα κυρίως πάνω στον κύκλο ζωής των ατόμων και όχι μεταξύ των ατόμων, ενώ η προοδευτικότητα τους είναι συχνά χαμηλή.

Οι Hoeller, P. *et al.* (2012) σε μία εκτενή και εμπειριστατωμένη μελέτη ταξινόμησαν τις χώρες του ΟΟΣΑ με βάση τις ανισότητες τους με τη χρήση ανάλυσης συμπλέγματος (cluster) σε πέντε ομάδες που παρουσιάζουν παρόμοια μοτίβα ανισότητας.

Η ανάλυση του συμπλέγματος και η ταξινόμηση πραγματοποιήθηκε με βάση συγκεκριμένες μεταβλητές όπως:

- ο δείκτης Gini για ατομικά εισοδήματα από την εργασία για τον πληθυσμό σε ηλικία εργασίας,
- το μερίδιο της μερικής απασχόλησης στη συνολική απασχόληση,
- το ποσοστό μη απασχόλησης,
- ο δείκτης Gini για τα εισοδήματα των νοικοκυριών από εργασία για τον πληθυσμό σε ηλικία εργασίας,
- ο δείκτης Gini για τα εισοδήματα τόσο από εργασία όσο και από κεφάλαια των νοικοκυριών για τον πληθυσμό σε ηλικία εργασίας,
- το ποσοστό συγκέντρωσης για μεταβιβάσεις - επιδόματα, που ουσιαστικά υποδεικνύει σε ποιούς κατευθύνονται τα επιδόματα,
- το λόγο συγκέντρωσης για φόρους, που ουσιαστικά υποδεικνύει σε ποιούς επιβάλλονται οι φόροι,
- ο δείκτης Gini για το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών για το σύνολο του πληθυσμού,
- ο δείκτης εισοδήματος για το διαθέσιμο εισόδημα του νοικοκυριού προσαρμοσμένο για δημόσιες υπηρεσίες σε είδος και
- το ποσοστό της φτώχειας.

Οι πέντε ομάδες παρατίθενται κατωτέρω, ξεκινώντας από εκείνες που έχουν τη μεγαλύτερη διασπορά του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών:

- Μια ομάδα χωρών - η οποία περιλαμβάνει τις Ηνωμένες Πολιτείες, την Πορτογαλία, τη Χιλή, το Ισραήλ, το Μεξικό και την Τουρκία στις οποίες η ανισότητα είναι πολύ υψηλότερη από το μέσο όρο του ΟΟΣΑ. Η ανισότητα αυτή προέρχεται από την αγορά εργασίας και αντικατοπτρίζει μια πολύ ευρεία διασπορά μισθών σε συνδυασμό με ένα χαμηλό ποσοστό απασχόλησης. Τα έσοδα που προέρχονται από τα κεφάλαια και την αυτο-απασχόληση τείνουν

επίσης να ενεργούν ευεργετικά μόνο για μια μικρή ομάδα νοικοκυριών. Οι μεταβιβάσεις - επιδόματα έχουν μικρή αναδιανεμητική επίπτωση επειδή είναι μικρές σε μέγεθος και συχνά σε μεγάλο βαθμό πραγματοποιούνται με βάση την ασφάλιση. Όσον αφορά τα φορολογικά συστήματα αυτά είναι μικρά σε μέγεθος στις περισσότερες από αυτές τις χώρες, αν και ορισμένα ενσωματώνουν μεγαλύτερη προοδευτικότητα σε σύγκριση με τον μέσο όρο στον ΟΟΣΑ. Συνολικά, τόσο η ανισότητα στο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών όσο και το ποσοστό της φτώχειας είναι πολύ υψηλότερες από τον μέσο όρο του ΟΟΣΑ.

- Μια ομάδα χωρών - η οποία περιλαμβάνει τις πέντε αγγλόφωνες χώρες (Αυστραλία, Καναδάς, Ιρλανδία, Νέα Ζηλανδία και Ηνωμένο Βασίλειο) και την Ολλανδία έχουν μεγάλο μερίδιο μερικής απασχόλησης, με αποτέλεσμα να επηρεάζεται αυξητικά η ανισότητα στα εισοδήματα που προέρχονται από εργασία. Από την άλλη πλευρά, το ποσοστό απασχόλησης είναι ανώτερο του μέσου όρου του ΟΟΣΑ σε όλες αυτές τις χώρες εκτός από την Ιρλανδία. Οι μεταβιβάσεις - επιδόματα παρόλο που είναι μικρές σε μέγεθος (για όλες τις χώρες εκτός από την Ολλανδία), τείνουν να είναι πιο στοχευμένες. Οι φόροι επίσης είναι πιο προοδευτικοί σε σχέση με τις άλλες χώρες του ΟΟΣΑ. Συνεπώς οι μεταβιβάσεις και οι φόροι έχουν μια αρκετά μεγάλη αναδιανεμητική επίπτωση. Ωστόσο, σε όλες αυτές τις χώρες (εκτός από την Ολλανδία) η ανισότητα του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών είναι υπεράνω του μέσου όρου του ΟΟΣΑ.

- Μια ομάδα χωρών - η οποία περιλαμβάνει επτά ηπειρωτικές χώρες της Ευρώπης (Αυστρία, Γερμανία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Λουξεμβούργο, Πολωνία και Ισπανία) και στις οποίες η ανισότητα που προέρχεται από την αγορά εργασίας είναι στο μέσο όρο του ΟΟΣΑ ή υπερβαίνει τον μέσο όρο αυτό. Ωστόσο, οι λόγοι της ανισότητας αυτής διαφέρουν σημαντικά μεταξύ των χωρών. Η διασπορά των μισθών είναι ευρεία σε όλες αυτές τις χώρες, αλλά στη Γερμανία βρίσκεται κυρίως στο χαμηλότερο άκρο της κατανομής των μισθών, ενώ στην Ουγγαρία και την Πολωνία, η διασπορά των μισθών προκύπτει περισσότερο στο ανώτερο άκρο της κατανομής του εισοδήματος. Το ποσοστό απασχόλησης είναι επίσης χαμηλό στην Ελλάδα, την Ουγγαρία, το Λουξεμβούργο, την Πολωνία και την Ισπανία, ενώ το μερίδιο της μερικής απασχόλησης είναι υψηλό. Στην Ελλάδα λαμβάνει χώρα μια σημαντική ανακατανομή των αποδοχών των εργαζομένων εντός των οικογενειών. Οι μεταβιβάσεις - επιδόματα τείνουν να έχουν μικρή αναδιανεμητική επίπτωση, δεδομένου ότι είναι μικρού μεγέθους ή σε μεγάλο βαθμό βασιζόμενες σε ασφάλιση και, ως εκ τούτου, όχι άκρως προοδευτικές (Αυστρία, Γερμανία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Πολωνία και Ισπανία). Συνολικά, τόσο η διασπορά στο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών όσο και το ποσοστό της φτώχειας πλησιάζουν στον μέσο όρο του ΟΟΣΑ.

- Μια ομάδα οκτώ ευρωπαϊκών χωρών (Βέλγιο, Τσεχική Δημοκρατία, Εσθονία, Φινλανδία, Γαλλία, Ιταλία, Σλοβακική Δημοκρατία και Σλοβενία), στις οποίες η ανισότητα που προέρχεται από την αγορά εργασίας είναι ελαφρώς χαμηλότερη από τον μέσο όρο των χωρών του ΟΟΣΑ. Η διασπορά των μισθών είναι χαμηλή σε σύγκριση με όλες τις χώρες του ΟΟΣΑ, αλλά η ανισότητα

στις αποδοχές των εργαζομένων προέρχεται από ένα χαμηλό ποσοστό απασχόλησης (ιδίως για το Βέλγιο, τη Γαλλία, την Ιταλία και τη Σλοβακική Δημοκρατία). Η υψηλή συγκέντρωση της αυτο-απασχόλησης ή του εισοδήματος κεφαλαίου αυξάνει την ανισότητα στο συνολικό εισόδημα των νοικοκυριών η οποία (ανισότητα) ανέρχεται κοντά στον μέσο όρο του ΟΟΣΑ. Ωστόσο, το μέγεθος της φορολογίας και των μεταβιβάσεων - επιδομάτων ως ποσοστό του ΑΕΠ είναι σημαντικό, μειώνοντας την ανισότητα του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών προς ή και κάτω από τον μέσο όρο του ΟΟΣΑ.

- Μια ομάδα χωρών - η οποία περιλαμβάνει τέσσερις σκανδιναβικές χώρες (Δανία, Ισλανδία, Νορβηγία, Σουηδία) και την Ελβετία - χαρακτηρίζεται από ανισότητα κάτω του μέσου όρου λόγω της μικρής διασποράς μισθών, ιδίως στο ανώτερο άκρο, σε συνδυασμό με υψηλό ποσοστό απασχόλησης. Ωστόσο, το μερίδιο της μερικής απασχόλησης είναι πάνω από το μέσο όρο σε όλες αυτές τις χώρες (εκτός από τη Σουηδία), συμβάλλοντας στην ανισότητα του εργατικού εισοδήματος. Οι φόροι των νοικοκυριών τείνουν να είναι σε μεγάλο βαθμό αναλογικοί με το εισόδημα των νοικοκυριών, δημιουργώντας μόνο μέτρια αναδιανομή μέσω του συστήματος φορολογίας. Συνολικά, τόσο η διασπορά στο διαθέσιμο εισόδημα όσο και το ποσοστό φτώχειας είναι πολύ χαμηλότερα από τον μέσο όρο του ΟΟΣΑ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΧΩΡΩΝ ΤΟΥ ΟΟΣΑ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΙΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥΣ

ΒΑΘΜΟΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ	ΧΩΡΕΣ	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ
ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟΣ	Ηνωμένες Πολιτείες, Πορτογαλία, Χιλή, Ισραήλ, Μεξικό Τουρκία	-Ευρεία διασπορά μισθών -Χαμηλό ποσοστό απασχόλησης -Μεταβιβάσεις με μικρή αναδιανεμητική επίπτωση -Φορολογικά συστήματα μικρά σε μέγεθος -Υψηλό ποσοστό φτώχειας

ΥΨΗΛΟΣ	Αυστραλία, Καναδάς, Ιρλανδία, Νέα Ζηλανδία Ηνωμένο Βασίλειο, Ολλανδία	-Μεγάλο μερίδιο μερικής απασχόλησης -Μεταβιβάσεις - επιδόματα μικρές μεν σε μέγεθος αλλά στοχευμένες -Φόροι προοδευτικοί με αναδιανεμητική επίπτωση
ΜΕΣΑΙΟΣ	Αυστρία, Γερμανία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Λουξεμβούργο, Πολωνία Ισπανία	-Διασπορά μισθών ευρεία -Ποσοστό απασχόλησης χαμηλό -Μερίδιο μερικής απασχόλησης υψηλό -Μεταβιβάσεις - επιδόματα με μικρή αναδιανεμητική επίπτωση
ΧΑΜΗΛΟΣ	Βέλγιο, Εσθονία, Τσεχική Δημοκρατία, Φινλανδία, Γαλλία, Ιταλία, Σλοβακική Δημοκρατία Σλοβενία	-Διασπορά μισθών χαμηλή -Η ανισότητα προέρχεται από το χαμηλό ποσοστό απασχόλησης -Υψηλή συγκέντρωση αυτο-απασχόλησης και εισοδήματος κεφαλαίου που αυξάνει την ανισότητα -Φορολογία και μεταβιβάσεις - επιδόματα με αναδιανεμητική επίπτωση
ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟΣ	Δανία, Ισλανδία, Νορβηγία, Σουηδία Ελβετία	-Μικρή διασπορά μισθών -Υψηλό ποσοστό απασχόλησης -Φόροι των νοικοκυριών σε μεγάλο βαθμό αναλογικοί με το

		εισόδημα των νοικοκυριών, με μέτρια αναδιανομή -Ποσοστό φτώχειας χαμηλό
--	--	--

Πηγή: Hoeller, P. *et al.* (2012)

Χαρακτηριστικά παραδείγματα χωρών που βρίσκονται στα άκρα του φάσματος της εισοδηματικής ανισότητας αποτελούν η Κίνα και η Ισλανδία και παρουσιάζονται κατωτέρω.

Η εισοδηματική ανισότητα στην Κίνα αυξήθηκε απότομα από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 και κατέστησε την Κίνα μεταξύ των πλέον άνισων χωρών του κόσμου κατά το 2013. Πάνω από δύο δεκαετίες θεαματικής οικονομικής ανάπτυξης στην Κίνα έχουν αυξήσει δραματικά τα εισοδήματα και έχουν άρει εκατομμύρια ανθρώπους από τη φτώχεια. Ωστόσο η ανάπτυξη δεν έχει ωφελήσει όλα τα τμήματα του πληθυσμού ισότιμα. Τα οφέλη της ανάπτυξης τα έχει εκμεταλλευτεί κυρίως η ελίτ ενώ η μεσαία τάξη είναι σχετικά μικρή. Στην πραγματικότητα, η Κίνα έχει μετακινηθεί από μέτρια εισοδηματική ανισότητα το 1980 σε μια από τις πιο εισοδηματικά άνισες χώρες του κόσμου (Jain-Chandra, *et al.*, 2018).

Παρά το γεγονός ότι τις τελευταίες δύο δεκαετίες, η Κίνα έχει βιώσει μια απότομη μείωση της φτώχειας, η ανισότητα έχει αυξηθεί σημαντικά. Αυτή η τάση έχει αρχίσει να ανατρέφεται, καθώς η Κίνα έχει βιώσει μια μέτρια μείωση της εισοδηματικής ανισότητας από το 2008. Επιπλέον, παρά τη σημαντική πρόοδο που σημειώθηκε, η Κίνα αντιμετωπίζει επίσης σημαντική ανισότητα ευκαιριών, όπως η άνιση ολοκλήρωση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, οι περιορισμοί στην πρόσβαση σε ορισμένες χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και στην κάλυψη της ασφάλισης της ανεργίας. Σύμφωνα με εμπειρική ανάλυση των Jain-Chandra, *et al* (2018) η αύξηση της εισοδηματικής ανισότητας οδηγείται από διάφορους παράγοντες, συμπεριλαμβανομένων των διαφορών στην εκπαίδευση και διαρθρωτικούς παράγοντες όπως η αστικοποίηση και η γήρανση του πληθυσμού.

Στην Ιρλανδία τα τελευταία 30 χρόνια, υπήρξαν περίοδοι οικονομικής έκρηξης και ύφεσης, αλλά το μέσο εισόδημα των νοικοκυριών έχει αυξηθεί έντονα στην Ιρλανδία. Η κατανομή του εισοδήματος των νοικοκυριών ήταν σε γενικές γραμμές σταθερή κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, έτσι ώστε να υπάρχει

σημαντική ανάπτυξη για τα νοικοκυριά χαμηλού, μεσαίου και υψηλού εισοδήματος (Callan, et al. 2018). Συνεπώς τα οφέλη της ανάπτυξης τα έχουν καρπωθεί περίπου ισότιμα όλες οι εισοδηματικές τάξεις. Η ταχεία, αύξηση των εισοδημάτων της Ισλανδίας ακόμη και σε όλο το εύρος της κατανομής είναι ασυνήθιστη με την αντίστοιχη εμπειρία σε διεθνές επίπεδο καθώς κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η ανισότητα έχει αυξηθεί σε πολλές άλλες χώρες. Η εισοδηματική ανισότητα στην αγορά είναι σχετικά χαμηλή στην Ιρλανδία, ενώ το εθνικό αναδιανεμητικό σύστημα φορολογίας και μεταβιβάσεων - εμβάσματα συμβάλει στην περαιτέρω μείωση της.

Εκ των ανωτέρω προκύπτει ότι:

- Οι δύο κυβερνητικοί στόχοι - η ταχεία οικονομική μεγέθυνση και η χαμηλή εισοδηματική ανισότητα - δεν είναι ασύμβατοι. Και οι δύο αυτοί στόχοι μπορούν να επιτευχθούν ταυτόχρονα τόσο σε πρώιμο στάδιο οικονομικής ανάπτυξης όσο και σε σταθερή κατάσταση οικονομικής ανάπτυξης μέσω αναδιανεμητικής πολιτικής. Συνεπώς τα συμπεράσματα του Shin (2012) και του Barro (2000) δεν επαληθεύονται.
- Η εισοδηματική ανισότητα δεν αποτελεί προϋπόθεση για την οικονομική ανάπτυξη αλλά και ούτε καν το αναπόφευκτο αποτέλεσμα της.
- Η εισοδηματική ανισότητα είναι τελικά περισσότερο απόρροια των υιοθετούμενων οικονομικών πολιτικών και συνεπώς αποτελεί πολιτική επιλογή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΒΙΒΑΣΜΟΙ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΣΤΟΧΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΩΝ

Σύμφωνα με τους Koske *et al.* (2012), η εισοδηματική ανισότητα των εργαζομένων επηρεάζεται επίσης από τις διαρθρωτικές πολιτικές. Οι διαρθρωτικές πολιτικές αφορούν τους τομείς:

- της εκπαίδευσης,
- της εργασίας και
- των αγορών προϊόντων.

Οι παράγοντες αυτοί επηρεάζουν την ανισότητα του εισοδήματος της εργασίας διότι επηρεάζουν:

- το ποσοστό απασχόλησης και
- τη διασπορά των εσόδων μεταξύ αυτών που εργάζονται.

Οι πολιτικές που προάγουν την ισότητα στην εκπαίδευση μειώνουν την εισοδηματική ανισότητα, μειώνοντας τη διασπορά των εισοδημάτων. Το ίδιο ισχύει και για τις πολιτικές που προωθούν την ανώτερη δευτεροβάθμια ή τριτοβάθμια εκπαίδευση, τουλάχιστον σε χώρες με ήδη υψηλό μερίδιο πτυχιούχων ανώτερης δευτεροβάθμιας ή τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, αντίστοιχα, μεταξύ του πληθυσμού που ηλικιακά δύναται να εργαστεί.

Άλλες διαρθρωτικές πολιτικές μπορεί να έχουν αντίρροπα αποτελέσματα (Koske *et al.*, 2012). Στα παραδείγματα περιλαμβάνονται η αύξηση του ελάχιστου μισθού σε σχέση με τον μέσο μισθό, η αύξηση του επιπέδου προστασίας της απασχόλησης και η αύξηση των παροχών σε περίπτωση ανεργίας.

Οι συνέπειες της απελευθέρωσης της αγοράς προϊόντων στην εισοδηματική ανισότητα είναι διφορούμενες. Κατά την ενίσχυση της απασχόλησης, ορισμένα είδη μεταρρυθμίσεων στην αγορά προϊόντων μπορεί να διευρύνουν την κατανομή των εσόδων (Koske *et al.*, 2012).

Σύμφωνα με τους Joumard *et al.* (2012) ορισμένες χώρες στηρίζονται σε μεγάλο βαθμό σε φόρους και μεταβιβάσεις - επιδόματα για να επηρεάσουν τα διανεμητικά αποτελέσματα. Στο πλαίσιο αυτό τα συστήματα φορολογίας και μεταβιβάσεων - επιδομάτων διαδραματίζουν καίριο ρόλο στη μείωση της συνολικής εισοδηματικής ανισότητας. Στις χώρες του ΟΟΣΑ οι μεταβιβάσεις - επιδόματα (όπως οι συντάξεις, επιδόματα ανεργίας και οι παροχές τέκνων) αντιπροσωπεύουν περισσότερο από τα τρία τέταρτα του συνολικού αναδιανεμητικού αποτελέσματος, ενώ αυτό που προέρχεται από τους φόρους αντιπροσωπεύει περίπου το ένα τέταρτο.

Ωστόσο, υπάρχουν μεγάλες διαφορές σε ολόκληρο τον ΟΟΣΑ όσον αφορά το μέγεθος, τη σύνθεση και την προοδευτικότητα των φόρων και των μεταβιβάσεων Joumard *et al.* (2012). Όσον αφορά τις μεταβιβάσεις, οι συντάξεις αντιπροσωπεύουν το μεγαλύτερο μέρος των συνολικών μεταβιβάσεων στις περισσότερες χώρες καθώς στοχεύουν πρωτίστως στην ανακατανομή του

εισοδήματος κατά τη διάρκεια ζωής των ατόμων - εκείνοι με υψηλότερα εισοδήματα συνεισφέρουν περισσότερο, αλλά θα λάβουν επίσης υψηλότερες συντάξεις. Με τον τρόπο αυτό οι συντάξεις συχνά έχουν μικρότερο συγκριτικά αναδιανεμητικό αποτέλεσμα.

Οι λοιπές μεταβιβάσεις είναι συνήθως πιο προοδευτικές, αν και σε μεγάλο βαθμό εξαρτώνται από το σχεδιασμό τους. Στις περισσότερες χώρες, τα οικογενειακά και στεγαστικά επιδόματα είναι είτε καθολικά είτε δοκιμασμένα, με αποτέλεσμα να υπάρχει μεγαλύτερη αναδιανομή μεταξύ των ατόμων. Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ (2010α) το αναδιανεμητικό αποτέλεσμα των φόρων ποικίλλει λιγότερο μεταξύ των χωρών από ότι οι μεγάλες διαφορές στις αναλογίες φόρου προς το ΑΕΠ. Πράγματι, ορισμένες χώρες με υψηλούς φόρους παρουσιάζουν μικρή προοδευτικότητα, είτε επειδή:

- Το φορολογικό μείγμα ευνοεί τους φόρους κατανάλωσης και τις εισφορές κοινωνικής ασφάλισης έναντι των πιο προοδευτικών φόρων των ατομικών εισοδημάτων, του πλούτου και των φόρων κληρονομιάς. Η προοδευτικότητα των φορολογικών χρονοδιαγραμμάτων είναι περιορισμένη.

- Η προοδευτικότητα αποδυναμώνεται από φορολογικές δαπάνες που ωφελούν περισσότερο τις ομάδες υψηλού εισοδήματος - όπως οι φορολογικές ελαφρύνσεις για την υγεία και τη φροντίδα των παιδιών, την τριτοβάθμια εκπαίδευση και την ιδιοκατοίκηση.

Τα προγράμματα φορολόγησης του εργατικού δυναμικού έχουν γίνει πιο προοδευτικά, αλλά οι φορολογικές δαπάνες περιορίζουν την ανακατανομή.

Δεν είναι σαφές κατά πόσον το σύστημα φορολογίας και μεταβιβάσεων έχει γίνει περισσότερο ή λιγότερο αναδιανεμητικό με την πάροδο του χρόνου σε ολόκληρο τον ΟΟΣΑ παρόλο που αυξάνεται η χρήση φορολογικών δαπανών (όπως οι φορολογικές ελαφρύνσεις για τη φροντίδα των παιδιών και την ιδιοκατοίκηση) που συχνά ωφελούν τις ομάδες υψηλού εισοδήματος (OECD, 2010B). Αυτό συμβαίνει κυρίως διότι έχει σημειωθεί απότομη μείωση των ανωτέρων φορολογικών συντελεστών εισοδήματος καθώς και διότι ορισμένες χώρες έχουν μειώσει τις εισφορές κοινωνικής ασφάλισης.

Η φορολόγηση των εισοδημάτων από κεφάλαια, του πλούτου και της κληρονομιάς έχει επίσης μειωθεί σε πολλές χώρες, γεγονός που έχει μειώσει σαφώς τον αναδιανεμητικό αποτέλεσμα των φορολογικών συστημάτων. Σύμφωνα

με τους Piketty (2010) και Fredriksen (2012) το εισόδημα από κεφάλαια τείνει να συγκεντρώνεται όλο και περισσότερο στα ανώτερα επίπεδα εισοδήματος, όπως και ο πλούτος.

Οι φόροι ακινήτων ποικίλλουν σε μεγάλο βαθμό μεταξύ των χωρών. Αποτελούνται σε μεγάλο βαθμό από περιοδικές φορολογικές επιβαρύνσεις επί ακίνητης περιουσίας. Οι φόροι αυτοί, ωστόσο, συχνά απορροφούν μεγαλύτερο μερίδιο του εισοδήματος των φτωχότερων νοικοκυριών, διότι συχνά ορίζονται ως επιβαρύνσεις προς όφελος των τοπικών δημόσιων υπηρεσιών (π.χ. αποκομιδή απορριμμάτων) και οι οποίες δεν αυξάνονται πλήρως ανάλογα με το εισόδημα.

Παρά την τεράστια θεωρητική βιβλιογραφία σχετικά με τη σχέση μεταξύ ανισότητας και ανάπτυξης, δεν έχει προκύψει γενική συναίνεση και τα εμπειρικά στοιχεία δεν προσφέρουν κάποιο σαφή συμπέρασμα.

Ωστόσο, οι συγκεκριμένες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που στοχεύουν στην αύξηση του μέσου βιοτικού επιπέδου επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την κατανομή των εισοδημάτων. Γενικά πολιτικές ενίσχυσης της ανάπτυξης μπορούν να:

- μειώσουν την εισοδηματική ανισότητα
- αυξήσουν την εισοδηματική ανισότητα των εργαζομένων, και
- έχουν διφορούμενο αποτέλεσμα στην εισοδηματική ανισότητα.

ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΑΝΑΛΟΓΑ ΜΕ ΤΙΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ

Η μελέτη στο κεφάλαιο αυτό εντοπίζει πολιτικές:

❖ με τις οποίες οι στόχοι οικονομικής πολιτικής καθίστανται αμοιβαία υποστηρικτικοί, δηλαδή πολιτικές που μπορούν να προωθήσουν την οικονομική ανάπτυξη αλλά και ταυτόχρονα να μειώσουν την ανισότητα,

❖ με τις οποίες οι στόχοι οικονομικής πολιτικής καθίστανται αντικρουόμενοι, δηλαδή πολιτικές που μπορούν αφενός να προωθήσουν την οικονομική ανάπτυξη αλλά αφετέρου να αυξήσουν την ανισότητα.

❖ που ενισχύουν την ανάπτυξη, αλλά έχουν διφορούμενη επίπτωση στην εισοδηματική ανισότητα.

ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΕΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΠΟΥ ΕΝΙΣΧΥΟΥΝ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΟΙ ΟΠΟΙΕΣ ΕΙΝΑΙ ΠΙΘΑΝΟ ΝΑ ΜΕΙΩΣΟΥΝ ΤΗΝ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ

Βελτίωση της ποιότητας και της πρόσβασης στην εκπαίδευση

Είναι μάλλον προφανές ότι οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που οδηγούν στην ενίσχυση του ανθρώπινου κεφαλαίου είναι σημαντικές για την οικονομική ανάπτυξη, τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου αλλά και ενδεχομένως να συμβάλουν στη μείωση της ανισότητας του εργατικού εισοδήματος. Συγκεκριμένες μελέτες συνηγορούν σε αυτό. Σύμφωνα με τους Fournier & Koske, (2012) η αύξηση του μεριδίου των εργαζομένων με ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση συνδέεται με μείωση της ανισότητας των εργατικών κερδών. Παραδείγματα διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων που οδηγούν στη βελτίωση της ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, καλύτερα συστήματα πρόσληψης και κατάρτισης των εκπαιδευτικών, καθώς και ειδική υποστήριξη για τους μαθητές που κινδυνεύουν να εγκαταλείπουν την δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Η ενθάρρυνση περισσότερων φοιτητών να επιδιώξουν την τριτοβάθμια εκπαίδευση μπορεί να έχει πιο διαφορούμενο αντίκτυπο στην ανισότητα των εισοδημάτων. Αυτό συμβαίνει διότι από τη μία πλευρά η τριτοβάθμια εκπαίδευση οδηγεί στη μείωση των αποδόσεων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση σε σχέση με τις αποδόσεις σε χαμηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης (Fournier & Koske, 2012). Ωστόσο, από την άλλη πλευρά, τέτοιες μεταρρυθμίσεις τείνουν να διευρύνουν τη διασπορά εισοδήματος αυξάνοντας το μερίδιο των υψηλών μισθωτών με υψηλότερα εισοδήματα.

Σύμφωνα με τον OECD (2008b) τα δίδακτρα που αναγκάζουν τους σπουδαστές, να αναλαμβάνουν τουλάχιστον ένα μέρος του κόστους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, θα μπορούσαν να μειώσουν την οικονομική ανισότητα του διαθέσιμου εισοδήματος. Αυτό συμβαίνει διότι η τρέχουσα χρηματοδότηση της εκπαίδευσης είναι μη-προοδευτική, ωστόσο η επιβολή διδάκτρων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης προκειμένου να μειώσει την οικονομική ανισότητα του διαθέσιμου εισοδήματος θα πρέπει να συνοδεύεται από επιπρόσθετα υποστηρικτικά μέτρα, ώστε τα φτωχότερα στρώματα να μην εξαιρούνται από την τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Πρώθηση της ισότητας στην εκπαίδευση

Σύμφωνα με τους Chetty *et al.* (2011) η απεξάρτηση της εκπαίδευσης από προσωπικές και κοινωνικές συνθήκες οδηγεί σε αύξηση του κατά κεφαλήν το ΑΕΠ, βελτίωση της επιχειρηματικότητας, της συνολικής ποιότητας και της κατανομής του ανθρώπινου κεφαλαίου, συνεπώς της παραγωγικότητα αλλά και ταυτόχρονα σε αύξηση της κοινωνικής κινητικότητας. Οι Gregorio & Lee (2002) αλλά και ο ΟΟΣΑ (2006b) υποστηρίζουν ότι μια δικαιότερη κατανομή των εκπαιδευτικών ευκαιριών έχει ως αποτέλεσμα μια δικαιότερη κατανομή του εργατικού εισοδήματος.

Οι ερευνητές Banerjee, *et all* (2015) παρουσίασαν τα αποτελέσματα από την υλοποίηση συγκεκριμένου προγράμματος, για τη βελτίωση των βιοπορισμού μεταξύ των πολύ φτωχών, το οποίο συνδυάζει τη μεταφορά ενός παραγωγικού περιουσιακού στοιχείου με την υποστήριξη της κατανάλωσης, την κατάρτιση και την καθοδήγηση, καθώς και την ενθάρρυνση των αποταμιεύσεων και την εκπαίδευση και/ή τις υπηρεσίες υγείας. Τα αποτελέσματα από την υλοποίηση του προγράμματος αυτού, εμφανίζουν στατιστικά σημαντικές οικονομικά αποδοτικές επιπτώσεις στην κατανάλωση (οι οποίες τροφοδοτούνται κυρίως από αυτοαπασχόληση) και την ψυχοκοινωνική κατάσταση των στοχευόμενων νοικοκυριών. Με βάση τα αποτελέσματα αυτά οι ερευνητές αυτοί κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι είναι δυνατόν να γίνουν βιώσιμες βελτιώσεις στην οικονομική κατάσταση των φτωχών με σχετικά βραχυπρόθεσμες παρεμβάσεις.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η Royal Swedish Academy of Sciences απένειμε το 2019 το βραβείο Νόμπελ Οικονομικών Επιστημών στους ερευνητές αυτούς (Banerjee A. Duflo E., και Kremer M.) για την πειραματική προσέγγισή τους για την άμβλυση της παγκόσμιας φτώχειας.

Μείωση του χάσματος μεταξύ της προστασίας της προσωρινής απασχόλησης και της προστασίας της μόνιμης απασχόλησης

Εάν η προστασία της απασχόλησης είναι ισχυρότερη για τις τακτικές συμβάσεις σε σύγκριση με τις προσωρινές συμβάσεις, οι εργαζόμενοι που βρίσκονται στο όριο της απασχόλησης - ανεργίας κινδυνεύουν να παγιδευτούν σε μια κατάσταση όπου μετακινούνται μεταξύ προσωρινής εργασίας και ανεργίας χωρίς να δύνανται να εισέλθουν σε καθεστώς μόνιμης εργασίας. Σύμφωνα με τους Fournier & Koske (2012) αυτό μπορεί να έχει δυσμενείς επιπτώσεις για την εξέλιξη

της σταδιοδρομίας και, τελικά, για την ισότητα των εισοδημάτων και την οικονομική ανάπτυξη.

Σύμφωνα με τους Causa & Jean (2007) μείωση της ανισότητας στην προστασία της απασχόλησης για προσωρινές και μόνιμες συμβάσεις είναι επίσης πιθανό να μειώσει το εισοδηματικό χάσμα μεταξύ των μεταναστών και των εντόπιων, καθώς οι μετανάστες υποφέρουν δυσανάλογα από τον δυϊσμό της αγοράς εργασίας ο οποίος σχετίζεται με τις συμβάσεις.

Αύξηση των δαπανών για ενεργές πολιτικές που εστιάζονται στην αγορά εργασίας

Οι υψηλές κοινωνικές παροχές μπορούν να μειώσουν τα κίνητρα για εργασία και απασχόληση. Οι ενεργές πολιτικές που εστιάζονται στην αγορά εργασίας μπορούν να περιορίσουν αυτές τις δυσμενείς επιπτώσεις μέσω καλύτερων θέσεων εργασίας που ταιριάζουν με δεξιότητες των εργαζομένων, καθώς και ενίσχυσης της υποστήριξης και παρακολούθησης της αναζήτησης θέσεων εργασίας. Αρκετοί ερευνητές όπως οι Bassanini & Duval (2006) και οι Martin & Grubb (2001) παρουσίασαν εμπειρικά στοιχεία που καταδεικνύουν ότι τέτοιες ενεργές πολιτικές για την αγορά εργασίας αυξάνουν την απασχόληση με θετικά αποτελέσματα τόσο για το κατά κεφαλήν ΑΕΠ όσο και για την ισότητα των εισοδημάτων των εργαζομένων.

Πρώθηση της ένταξη των μεταναστών στην αγορά εργασίας

Η καλύτερη ένταξη των μεταναστών στην αγορά εργασίας μπορεί να μειώσει την ανισότητα και να αυξήσει κατά κεφαλήν το ΑΕΠ μέσω της υψηλότερης συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό. Προς την κατεύθυνση αυτή στοχευόμενες πολιτικές, αποτελούν τα μαθήματα γλώσσας και τα αξιοκρατικά συστήματα αναγνώρισης των προσόντων που έχουν αποκτηθεί στην αλλοδαπή.

Μείωση των διακρίσεων

Ένα σημαντικό μέρος του χάσματος αποδοχών μεταξύ διαφόρων κατηγοριών εργαζομένων όπως μεταναστών και μη μεταναστών και μεταξύ ανδρών και γυναικών οφείλεται σε διακρίσεις. Η μείωση των διακρίσεων αυτών ενδέχεται να συμβάλλουν στη βελτίωση μακροπρόθεσμα των προτύπων διαβίωσης μέσω υψηλότερων ποσοστών συμμετοχής. Η μείωση των διακρίσεων

δύναται να πραγματοποιηθεί μέσω αποτελεσματικότερων νομικών κανόνων - π.χ. νομικές ενέργειες κατά όσων εμπλέκονται σε πρακτικές που εισάγουν διακρίσεις.

Φορολογικό σύστημα που επιτρέπει τη δίκαιη και ισοδύναμη ανάπτυξη.

Σύμφωνα με τους Johansson *et al.* (2008) η φορολογία δεν επηρεάζει μόνο την κατανομή του εισοδήματος, αλλά επηρεάζει επίσης το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, μέσω της επίδρασής της στη χρήση του εργατικού δυναμικού και/ή στην παραγωγικότητα της εργασίας.

Ορισμένες φορολογικές μεταρρυθμίσεις αποτελούν επιλογές που βελτιώνουν τις προοπτικές ανάπτυξης, μειώνοντας παράλληλα την κατανομή του εισοδήματος. Ωστόσο, μπορεί να υπάρχουν πολλοί συμβιβασμοί μεταξύ της επίτευξης των στόχων αυτών. Από την άλλη πλευρά οι στόχοι αυτοί με την υιοθέτηση της κατάλληλης φορολογικής πολιτικής μπορεί να αποδειχτούν αμοιβαία υποστηρικτικοί.

Μείωση των στρεβλώσεων στη φορολόγηση των εισοδημάτων που προέρχονται από κεφαλαία.

Οι φορολογικές ελαφρύνσεις - όπως η μείωση της φορολογίας για τα κεφαλαιακά κέρδη από την πώληση μιας κύριας ή δευτερεύουσας κατοικίας - συχνά στρεβλώνουν την κατανομή των πόρων χωρίς να ενισχύουν τη συνολική εξοικονόμηση και ανάπτυξη και ωφελούν κυρίως τις ομάδες υψηλού εισοδήματος. Η ειδική φορολογική ελάφρυνση μπορεί επίσης να παρέχει μέσα φοροαποφυγής για τους υψηλού εισοδήματος εργαζομένους. Ειδικότερα, δεν υπάρχει σαφής αιτιολόγηση για τις φορολογικές ελαφρύνσεις για εισοδήματα που προέρχονται από επενδύσεις σε μετοχές. Αντίθετα η αύξηση των φόρων αυτών θα αύξανε την ισότητα και θα επέτρεπε μια περικοπή της αύξησης των φορολογικών συντελεστών για το εισόδημα που προέρχεται από την εργασία.

ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΠΟΥ ΕΝΙΣΧΥΟΥΝ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΟΙ ΟΠΟΙΕΣ ΕΙΝΑΙ ΠΙΘΑΝΟ ΝΑ ΑΥΞΗΣΟΥΝ ΤΗΝ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ

Η αύξηση της ευελιξίας του καθορισμού των μισθών.

Σύμφωνα με τους Murtin *et al* (2012) η επέκταση των συλλογικών συμβάσεων σε επιχειρήσεις που δεν είναι συμβαλλόμενα μέρη στον αρχικό διακανονισμό μπορεί να καταστήσει το εργατικό κόστος πολύ υψηλό για ορισμένους εργοδότες. Η εξέλιξη αυτή θα περιορίσει την παραγωγικότητα μέσω χαμηλότερων ανταγωνιστικών πιέσεων που θα προερχόταν από την είσοδο νέων επιχειρήσεων και μπορεί επίσης να μειώσει την απασχόληση. Συνεπώς η αύξηση της ευελιξίας του καθορισμού των μισθών μέσω μεταρρυθμίσεων που περιορίζουν την επέκταση των συλλογικών συμβάσεων ενισχύουν την ανάπτυξη αλλά είναι πιθανό να αυξήσουν την εισοδηματική ανισότητα

Μετατόπιση των φορολογικών επιβαρύνσεων από τους ατομικούς και εταιρικούς φόρους εισοδήματος προς τους φόρους ακίνητης περιουσίας και κατανάλωσης

Σύμφωνα με τους Johansson *et al.* (2008) η μείωση των ατομικών και εταιρικών φόρων εισοδήματος, καθώς και η μείωση των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης οι οποίοι είναι οι πλέον στρεβλωτικοί φόροι (καθώς έχουν μεγάλες δυσμενείς επιπτώσεις στη χρήση του εργατικού δυναμικού, στην παραγωγικότητα και στην συσσώρευση κεφαλαίων), με παράλληλη αύξηση της φορολογίας επί των ακινήτων και των φόρων κατανάλωσης θα πρέπει να ενισχύσουν την ανάπτυξη.

Ωστόσο, στην περίπτωση αυτή υπάρχει πιθανότητα να υπάρξει σύγκρουση όσον αφορά την επίτευξη του στόχου για μεγαλύτερη ανάπτυξη με τον στόχο της αναδιανομής εισοδήματος και συνεπώς της ισότητας. Αυτό συμβαίνει διότι οι φόροι ατομικού εισοδήματος είναι προοδευτικοί, ενώ οι φόροι ακίνητης περιουσίας και κατανάλωσης είναι στην καλύτερη περίπτωση ουδέτεροι και στις περισσότερες περιπτώσεις τείνουν να είναι αντίστροφα προοδευτικοί. Οι στοχευμένες μεταβιβάσεις μπορούν σε κάποιο βαθμό να συμβιβάσουν την επίτευξη των στόχων για μεγαλύτερη ανάπτυξη και της αναδιανομής εισοδήματος ταυτόχρονα.

ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΠΟΥ ΕΝΙΣΧΥΟΥΝ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΕΧΟΥΝ ΔΙΦΟΡΟΥΜΕΝΗ ΕΠΙΠΤΩΣΗ ΣΤΗΝ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ

Υπερβολικά υψηλές και μακροχρόνιες παροχές ανεργίας

Εάν τα επιδόματα ανεργίας είναι υπερβολικά υψηλά ή μακράς διάρκειας, κινδυνεύουν να αυξήσουν τον ηθικό κίνδυνο που προκαλείται από τα επιδόματα

αυτά και συνεπώς να μειώσουν τα κίνητρα αναζήτησης εργασίας αλλά και να αυξήσουν τους μισθούς πάνω από το επίπεδο ισορροπίας. Η εξέλιξη αυτή έχει ως αποτέλεσμα την μείωση της απασχόληση με αρνητικές επιπτώσεις τόσο για το κατά κεφαλήν ΑΕΠ όσο και για την ισότητα των εισοδημάτων των εργαζομένων. Ωστόσο, βραχυπρόθεσμα, αυτά τα αρνητικά αποτελέσματα των υπερβολικά υψηλών και μακροχρόνιων παροχών ανεργίας στην κατανομή των εισοδημάτων είναι πιθανό να υπέρ-αντισταθμιστούν από τα άμεσα θετικά αποτελέσματα στην ισότητα που έχει η εισοδηματική στήριξη των ανέργων.

Απελευθέρωση των αγορών προϊόντων

Πολλοί ερευνητές όπως οι Bourlès *et al.* (2010) καθώς και οι Conway *et al.* (2006), παρουσιάζουν ευρήματα που υποδεικνύουν τις μεγάλες και ευεργετικές επιπτώσεις της απελευθέρωσης της αγοράς προϊόντων στην παραγωγικότητα.

Ωστόσο, οι συνέπειες της απελευθέρωσης της αγοράς προϊόντων στην ανισότητα του εργατικού εισοδήματος είναι αβέβαιες. Σύμφωνα με τους Griffith *et al.* (2007), η ελευθέρωση της αγοράς προϊόντων αυξάνει γενικά την απασχόληση και συνεπώς μειώνει την ανισότητα. Ωστόσο σύμφωνα με τον Koske *et al.* (2012) η ελευθέρωση της αγοράς προϊόντων διευρύνει τη διασπορά των εισοδημάτων, η οποία μπορεί να αυξήσει την ανισότητα. Το τελικό αποτέλεσμα είναι αβέβαιο.

Μείωση του ελάχιστου εργατικού κόστους

Σύμφωνα με τους Neumark & Wascher (2007) σε περίπτωση που οι ελάχιστοι μισθοί έχουν οριστεί σε πολύ υψηλά επίπεδα μπορούν να περιορίσουν τις ευκαιρίες εργασίας για τους νέους και τους ανειδίκευτους εργαζομένους και συνεπώς η μείωση του σχετικού κόστους εργασίας μπορεί να ενισχύσει την απασχόληση αυτών των περιθωριακών ομάδων στην αγορά εργασίας. Η εξέλιξη αυτή θα έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ και την μείωση της ανισότητας του εργατικού εισοδήματος.

Όμως, άλλες μελέτες καταλήγουν σε διαφορετικά συμπεράσματα. Σύμφωνα με ευρήματα που παρουσίασαν οι Koske *et al.* (2012) η μείωση του ελάχιστου μισθού μπορεί να οδηγήσει στη διεύρυνση της διασποράς των μισθών στο κατώτερο μέρος της κατανομής μεταξύ εκείνων που έχουν ήδη προσληφθεί. Ως συνέπεια το τελικό αποτέλεσμα στην ισότητα του εισοδήματος του εργατικού δυναμικού μεταξύ του ενεργού πληθυσμού είναι διφορούμενο.

Μεταβολή της φορολογικής πολιτικής με μείωση των φόρων εισοδήματος και αντίστοιχη αύξηση των φόρων στον πλούτο ή/και του φόρου κληρονομιάς

Η μετατόπιση των φόρων από το εισόδημα στον πλούτο θα αυξήσει το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, δεδομένου ότι οι φόροι στον πλούτο (πχ. ο φόρος ακινήτων) συγκαταλέγονται μεταξύ των λιγότερο στρεβλωτικών φόρων. Όλοι οι συγκεκριμένοι φόροι (φόρος ατομικού εισοδήματος, φόρος επί του πλούτου και ο φόρος κληρονομιάς) τείνουν να είναι προοδευτικοί. Το αναδιανεμητικό αποτέλεσμα που θα έχει μια τέτοια πολιτική θα εξαρτηθεί τελικά από τη σχετική προοδευτικότητα καθενός από τους ανωτέρω φόρους. Συνεπώς, η μεταβολή της φορολογικής πολιτικής με μείωση των φόρων εισοδήματος και αντίστοιχη αύξηση των φόρων επί του πλούτου ή/και του φόρου κληρονομιάς μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ, αλλά θα είναι σε γενικές γραμμές ουδέτερη ως προς την εισοδηματική ανισότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΜΕΤΡΗΣΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ

Η μέτρηση του βαθμού ανισότητας γίνεται κυρίως με τον συντελεστής Gini. Ο συντελεστής αυτός έχει χαρακτηριστικά που το καθιστούν χρήσιμο ως μέτρο διασποράς σε έναν πληθυσμό, και συνεπώς της ανισότητας (Bellù, & Liberati, 2006). Είναι μια μέθοδος ανάλυσης αναλογίας που καθιστά ευκολότερη την ερμηνεία.

Ειδικότερα, ο συντελεστής αυτός μετρά την ανισότητα μεταξύ των τιμών μιας κατανομής συχνότητας (για παράδειγμα, των επιπέδων εισοδήματος ή του πλούτου) και χρησιμοποιείται ευρύτατα στα οικονομικά για να μετρηθεί η απόσταση που αποκλίνει η κατανομή του πλούτου ή του εισοδήματος μιας χώρας από μια εντελώς ίση κατανομή.

Συγκεκριμένα:

✓ Όταν ο συντελεστής Gini λαμβάνει την τιμή μηδέν εκφράζει την τέλεια ισότητα, όπου όλες οι τιμές είναι ίδιες (για παράδειγμα, όπου ο καθένας έχει το ίδιο εισόδημα ή πλούτο).

✓ Όταν ο συντελεστής Gini λαμβάνει την τιμή 1 (ή 100%) εκφράζει τη μέγιστη ανισότητα μεταξύ των τιμών (π.χ. για έναν μεγάλο αριθμό ατόμων, όπου μόνο ένα άτομο έχει όλο το εισόδημα ή τον πλούτο, και όλα τα άλλα άτομα δεν έχουν τίποτα).

Για ένα δεδομένο χρονικό διάστημα, ο συντελεστής Gini μπορεί επομένως να χρησιμοποιηθεί για τη σύγκριση διαφορετικών χωρών και διαφορετικών περιφερειών ή ομάδων εντός μιας χώρας, για παράδειγμα κράτη, αστικές περιοχές έναντι αγροτικές περιοχές. Ο συντελεστής Gini μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη σύγκριση της κατανομής του εισοδήματος με την πάροδο του χρόνου, έτσι είναι δυνατόν να εξακριβωθεί αν η ανισότητα αυξάνεται ή μειώνεται ανεξάρτητα από τα απόλυτα εισοδήματα.

Σύμφωνα με τη Litchfield (1999) άλλα χρήσιμα χαρακτηριστικά του συντελεστή Gini περιλαμβάνουν:

- Ανωνυμία: δεν έχει σημασία ποιοι είναι οι υψηλοί και χαμηλοί μισθωτοί.
- Κλίμακα ανεξαρτησίας: ο συντελεστής Gini δεν εξετάζει το μέγεθος της οικονομίας, τον τρόπο με τον οποίο μετριέται, ή αν πρόκειται για πλούσια ή φτωχή χώρα κατά μέσο όρο.
- Πληθυσμιακή ανεξαρτησία: δεν έχει σημασία πόσο μεγάλος είναι ο πληθυσμός της χώρας.
- Αρχή μεταφοράς: Εάν το εισόδημα (μικρότερο από τη διαφορά) μεταφέρεται από ένα πλούσιο άτομο σε ένα φτωχό πρόσωπο, η προκύπτουσα κατανομή είναι πιο ίση.

Ωστόσο ο συντελεστής Gini χαρακτηρίζεται επίσης και από κάποιες αδυναμίες. Είναι ένα σχετικό μέτρο με αποτέλεσμα η σωστή χρήση και ερμηνεία του είναι αμφιλεγόμενη (Garrett, 2010). Π.χ. είναι δυνατόν να αυξηθεί ο συντελεστής Gini μιας αναπτυσσόμενης χώρας (λόγω της αυξανόμενης ανισότητας εισοδήματος), ενώ ο αριθμός των ατόμων που βρίσκονται σε απόλυτη φτώχεια να μειώνεται (Mellor, 1989). Αυτό συμβαίνει επειδή ο συντελεστής Gini μετρά τον σχετικό και όχι τον απόλυτο πλούτο.

Η αλλαγή της εισοδηματικής ανισότητας, μετρούμενη με συντελεστές Gini, μπορεί να οφείλεται σε διαρθρωτικές αλλαγές σε μια κοινωνία όπως ο αυξανόμενος πληθυσμός (γηράσκονες πληθυσμιακές ομάδες, αυξημένα ποσοστά διαζυγίων, μετανάστευση κ.λ.π.) και η κινητικότητα του εισοδήματος (Ray, 1998).

Ο συντελεστής Gini είναι απλός και συνεπώς αυτή η απλότητα μπορεί να οδηγήσει σε λάθος συμπεράσματα και μπορεί να δημιουργήσει σύγχυση κατά τη σύγκριση διαφορετικών πληθυσμών. Π.χ., τόσο το Μπαγκλαντές (με κατά κεφαλήν εισόδημα του \$1.693) όσο και οι κάτω χώρες (με κατά κεφαλήν εισόδημα των \$42.183) είχαν τον ίδιο συντελεστή Gini για το εισόδημα 0,31 το 2010, ωστόσο τόσο η ποιότητα ζωής, οι οικονομικές ευκαιρίες και το απόλυτο εισόδημα σε αυτές τις χώρες είναι πολύ διαφορετικές. Υπάρχει ενδεχόμενο χώρες να έχουν ταυτόσημους συντελεστές Gini, αλλά να διαφέρουν σημαντικά στον πλούτο .

Εκτός από τον συντελεστή Gini για τη μέτρηση της ανισότητας στη διανομή του εισοδήματος μπορεί να χρησιμοποιηθούν και άλλοι δείκτες μεταξύ των οποίων ο επικρατέστερος είναι ο δείκτης S80 / S20 σε πεντημόρια εισοδήματος. Συγκεκριμένα ο δείκτης αυτός παραβάλλει το διαθέσιμο εισόδημα που διατηρεί το 20% των ατόμων με το υψηλότερο εισόδημα με αυτό που διατηρεί το 20% των ατόμων με το χαμηλότερο εισόδημα. Ο δείκτης αυτός ουσιαστικά συγκρίνει το πλουσιότερο 20% του πληθυσμού με το 20% του φτωχότερου πληθυσμού και επικεντρώνεται στις ακραίες τιμές της κατανομής του εισοδήματος, χωρίς ωστόσο να εξετάζει την εξέλιξη στην εισοδηματική ανισότητα στο υπόλοιπο 60% του πληθυσμού.

ΤΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΕ ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΦΑΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

Στον κάτωθι Πίνακα 8 παρουσιάζεται το Πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ και ο Δείκτης Ανισότητας Gini για την Ελλάδα κατά την περίοδο 2001 έως και 2018. Η περίοδος αυτή είναι ικανοποιητική προκειμένου να εξαχθούν συμπεράσματα για τη σχέση μεταξύ των δύο αυτών μεταβλητών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8 ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ ΚΑΙ ΔΕΙΚΤΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ GINI ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Έτος	Πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ	Δείκτης Ανισότητας (Gini Index)
2001	18.210	32,9
2002	18.850	33,5
2003	19.890	34,3
2004	20.850	34,4
2005	20.910	34,5
2006	22.030	34,2
2007	22.690	34,3
2008	22.560	33,4
2009	21.530	33,1
2010	20.320	32,9
2011	18.500	33,5
2012	17.240	34,3
2013	16.800	34,4
2014	17.040	34,5
2015	17.080	34,2
2016	17.110	34,3
2017	17.410	33,4
2018	17.790	32,3

Πηγές:

1. Πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ: Eurostat

(https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/page/SDG_08_10)

2. Δείκτης Ανισότητας: Eurostat

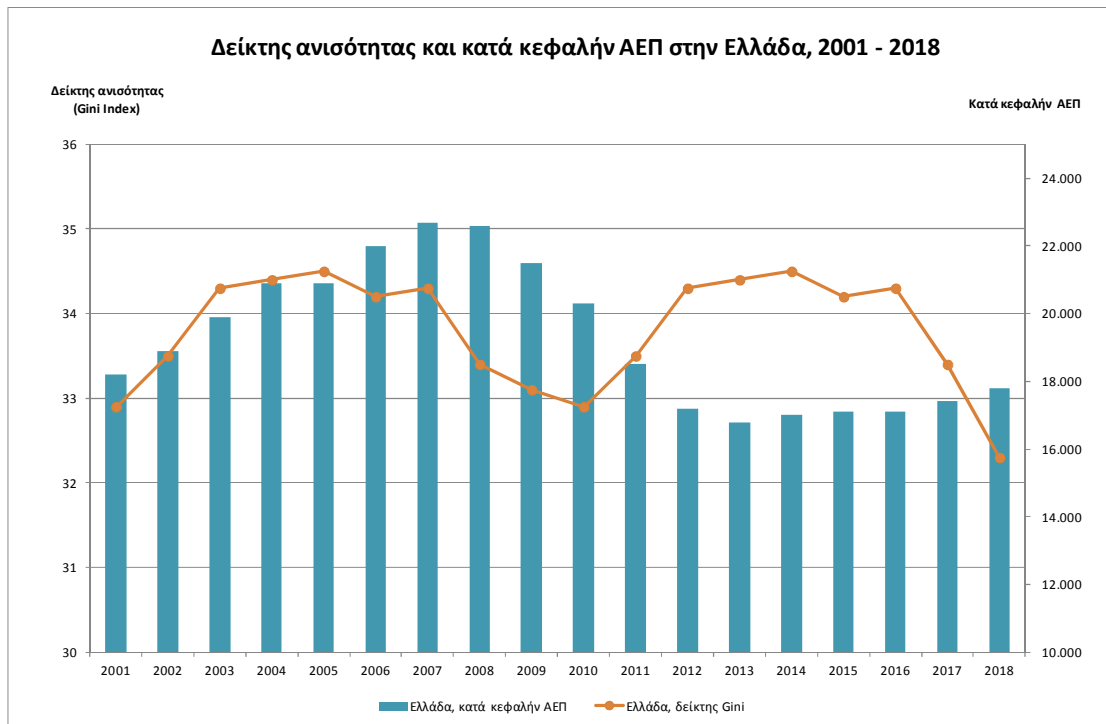
(http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di12&lang=en)

Για καλύτερη ανάλυση και εξαγωγή συμπερασμάτων τα στοιχεία του Πίνακα 8 παρουσιάζονται στα Διαγράμματα 1 και 2.

Συγκεκριμένα:

- Το Διάγραμμα 1 παρουσιάζει τα στοιχεία του Πίνακα 8 **διαχρονικά**
- Το Διάγραμμα 2 παρουσιάζει τα στοιχεία του Πίνακα 8 σε **scatter plot**

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1: ΔΕΙΚΤΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ GINI ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ - ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΑ

Από τη διαγραμματική απεικόνιση των δύο συντελεστών όπως παρουσιάζονται στο ανώτερο Διάγραμμα 1 προκύπτει ότι:

— Κατά τη διάρκεια της περιόδου από το 2001 έως και 2004 το κατά κεφαλήν ΑΕΠ αυξάνονταν όπως και ο συντελεστής Gini. Συνεπώς κατά την περίοδο αυτή υπήρξε θετική σχέση μεταξύ ανάπτυξης και εισοδηματικής ανισότητας.

— Κατά τη διάρκεια της περιόδου από το 2005 έως και 2008 το κατά κεφαλήν ΑΕΠ αυξάνονταν, ενώ αντίθετα ο συντελεστής Gini μειωνόταν. Συνεπώς κατά την περίοδο αυτή υπήρξε αρνητική σχέση μεταξύ ανάπτυξης και εισοδηματικής ανισότητας.

— Κατά τη διάρκεια της περιόδου από το 2009 έως και 2010 - δηλαδή στην αρχή της κρίσης - το κατά κεφαλήν ΑΕΠ μειωνόταν, όπως και ο συντελεστής Gini. Συνεπώς κατά την περίοδο αυτή υπήρξε θετική σχέση μεταξύ ανάπτυξης και εισοδηματικής ανισότητας.

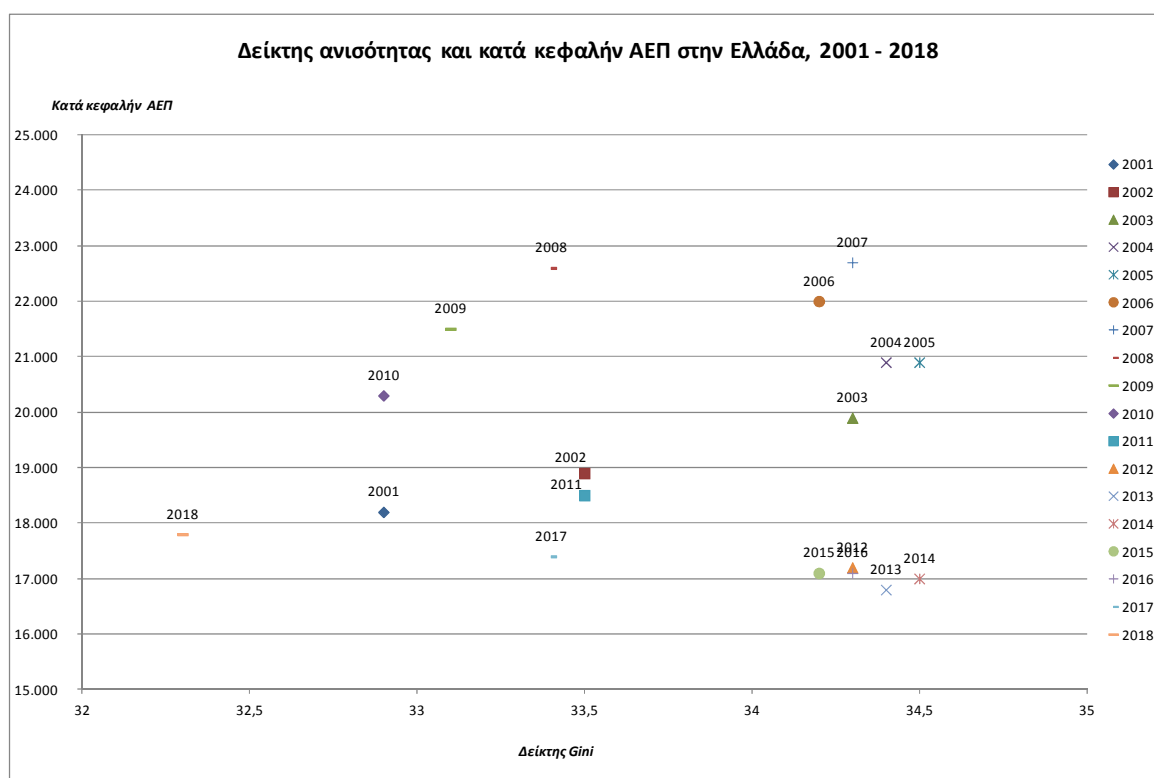
— Κατά τη διάρκεια της περιόδου από το 2011 έως και 2015 - δηλαδή στην καρδιά της κρίσης - το κατά κεφαλήν ΑΕΠ μειωνόταν ή παρέμεινε σε χαμηλά επίπεδα, αντίθετα ο συντελεστής Gini αυξανόταν. Συνεπώς κατά την

περίοδο αυτή υπήρξε αρνητική σχέση μεταξύ ανάπτυξης και εισοδηματικής ανισότητας.

— Κατά τη διάρκεια της περιόδου από το 2016 έως και 2018 το κατά κεφαλήν ΑΕΠ σημείωσε ελάχιστη αύξηση, αντίθετα ο συντελεστής Gini μειώθηκε. Συνεπώς κατά την περίοδο αυτή υπήρξε μάλλον αρνητική σχέση μεταξύ ανάπτυξης και εισοδηματικής ανισότητας.

Συνεπώς δεν υφίσταται σαφής σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2: ΔΕΙΚΤΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ GINI ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ - SCATTER PLOT

Από το ανωτέρω Διάγραμμα 2 προκύπτει ότι δεν υφίσταται σχέση μεταξύ της εισοδηματικής ανισότητας και ανάπτυξης.

Ωστόσο η αύξηση της ανισότητας κατά τη διάρκεια της κρίσης χρήζει περισσότερης διερεύνησης.

Όπως ειπώθηκε ανωτέρω εκτός από τον συντελεστή Gini για τη μέτρηση της ανισότητας στη διανομή του εισοδήματος χρησιμοποιείται και ο δείκτης S80 / S20 ο οποίος συγκρίνει το διαθέσιμο εισόδημα που έχει το 20% των ατόμων με το υψηλότερο εισόδημα με αυτό που έχει το 20% των ατόμων με το χαμηλότερο εισόδημα.

Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, ο δείκτης S80/S20 το 2018, (με περίοδο αναφοράς εισοδήματος το 2017), διαμορφώθηκε στα 5,5 και σημείωσε μείωση κατά 0,6 μονάδες σε σύγκριση με το 2017 (με περίοδο αναφοράς εισοδήματος το 2016). Αυτό ουσιαστικά σημαίνει ότι για το έτος 2018 το πλουσιότερο 20% του πληθυσμού κατείχε ως σύνολο εισόδημα που ήταν 5,5 φορές μεγαλύτερο από το σύνολο του εισοδήματος που κατείχε το φτωχότερο 20% του πληθυσμού.

Ο κάτωθι Πίνακας 9 παρουσιάζει το ποσοστό ατόμων σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού κατά την περίοδο 2007 - 2017 από στοιχεία της Eurostat. Από τον πίνακα αυτό προκύπτει ότι το ποσοστό των ατόμων αυτών αυξήθηκε από 27,6% ως σύνολο το 2009 σε 35,4 το 2017 δηλαδή περίπου κατά 8 ποσοστιαίες μονάδες. Αυτό σημαίνει ότι ένα αυξημένο μέρος του πληθυσμού που ανέρχεται περίπου σε 700.000 άτομα αντιμετωπίζει κίνδυνο φτωχοποίησης ή κοινωνικού αποκλεισμού. Πριν την κρίση το μέρος αυτό του πληθυσμού ανήκε ουσιαστικά στη λεγόμενη μεσαία τάξη. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η αύξηση αυτή είναι πανόμοια για άνδρες και γυναίκες.

Συνεπώς ως συνέπεια της κρίσης 700.000 άτομα της μεσαίας τάξης εισήλθαν σε κίνδυνο φτωχοποίησης ή κοινωνικού αποκλεισμού.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΤΟΜΩΝ ΣΕ ΚΙΝΔΥΝΟ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ
2007	26,8	29,9	28,3
2008	26,3	29,8	28,1
2009	26,1	29	27,6
2010	26	29,3	27,7
2011	29,6	32,3	31
2012	33,9	35,2	34,6
2013	34,3	35,9	35,1
2014	35,3	36,7	36
2015	34,8	36,6	35,7
2016	34,4	36,6	35,6
2017	34,2	36,4	35,4

Πηγή: Eurostat

Ο κάτωθι Πίνακας 10 παρουσιάζει το ποσοστό ατόμων σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού ανά ηλικιακή ομάδα κατά την περίοδο 2007 - 2017 από στοιχεία της Eurostat. Από τον πίνακα αυτό προκύπτει ότι αυξάνεται σημαντικά ο κίνδυνος φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού για όλες τις ηλικιακές ομάδες έως 54 ετών δηλαδή αυξάνεται ο κίνδυνος παιδικής φτώχειας καθώς και ο κίνδυνος φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού για τις παραγωγικές ηλικίες, ιδιαίτερα για τους νέους ηλικίας 16-24 ετών.

Αντίθετα για την ηλικιακή ομάδα των 55 ετών και άνω (η οποία εμπερικλείει κυρίως τους συνταξιούχους) ο αντίστοιχος κίνδυνος διατηρείται σε σταθερά επίπεδα. Συνεπώς φαίνεται λογικό ότι η ομάδα αυτή αναλαμβάνει και την οικονομική στήριξη των άλλων ηλικιακών ομάδων που αντιμετωπίζουν αυξημένο κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΤΟΜΩΝ ΣΕ ΚΙΝΔΥΝΟ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΑΝΑ ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΟΜΑΔΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

	< 16	16 – 24	25 – 54	>55
2007	27,5	33,3	26,1	30,4
2008	27,8	34,3	25,6	29,7
2009	29,4	32,2	25,6	27,9
2010	27,8	38,1	25,3	27,8
2011	31,6	39,3	29,2	31,6
2012	35,1	45,8	36,1	29
2013	36,9	48,6	37,6	29,7
2014	36	51	38,4	28,9
2015	36,6	49,7	37,8	29,1
2016	36,3	48,8	38,3	28,7
2017	36,2	48,3	38,1	28,4

Πηγή: Eurostat

Από την ανωτέρω ανάλυση προκύπτει ότι η κρίση είχε ως συνέπεια την αύξηση του κινδύνου φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού ενός σημαντικού τμήματος της μεσαίας τάξης. Από που προήλθε η αύξηση αυτή;

Η κύρια αιτία της αύξησης του κινδύνου φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού ενός σημαντικού τμήματος της μεσαίας τάξης ήταν η αύξηση της ανεργίας ιδιαίτερα στις νεότερες ηλικίες κάτω των 55 ετών.

Ο κάτωθι Πίνακας 11 παρουσιάζει τα ποσοστά απασχόλησης των ατόμων ανά ηλικιακή ομάδα στην Ελλάδα και τον ΟΟΣΑ. Σύμφωνα με το Πίνακα αυτόν κατά την υπό εξέταση περίοδο το ποσοστό απασχόλησης των ατόμων από 15 - 24 ετών μειώθηκε κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες και το αντίστοιχο ποσοστό της ηλικιακής ομάδας 25 - 54 σημείωσε μείωση κατά 9 ποσοστιαίες μονάδες. Αντίθετα για το σύνολο των χωρών ΟΟΣΑ τα ποσοστά αυτά παρέμειναν σταθερά.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11

ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΑΤΟΜΩΝ ΑΝΑ ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΟΜΑΔΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΟΟΣΑ

	ΕΛΛΑΔΑ 15-24	ΟΟΣΑ 15-24	ΕΛΛΑΔΑ 25 – 54	ΟΟΣΑ 25-54
2007	23,9	42,9	75,42	77
2008	23,5	42,4	76	77
2009	22,8	37,0	75,2	75,3
2010	20,1	39	73,1	75,1
2011	16,1	39,1	68,3	75,47
2012	13	39,1	63	75,59
2013	11,8	32,9	61,33	75,6
2014	13,3	39,6	62,4	75,99
2015	13,3	40,2	64,5	76,5
2016	13,9	40,8	64,9	76,7

Πηγή: ΟΟΣΑ

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΙΣ ΑΙΤΙΕΣ ΤΗΣ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Αρκετές αξιοσημείωτες μελέτες έχουν πραγματοποιηθεί όσον αφορά την οικονομική ανισότητα και τις αιτίες της στην Ελλάδα και οι οποίες κρίνεται σκόπιμο να επισημανθούν.

Ο Μητράκος (2018) υποστηρίζει ότι στην Ελλάδα η αναδιανεμητική επίπτωση της κοινωνικής πολιτικής ήταν περιορισμένη σε σύγκριση με όλα τα άλλα Κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία οφείλεται όχι μόνο στο χαμηλό ύψος των διαθέσιμων πόρων αλλά και σε άλλους λόγους, όπως το κατακερματισμένο κοινωνικό κράτος πρόνοιας με επακόλουθο να επηρεάζεται αρνητικά η αποτελεσματική διοχέτευση των επιμέρους παροχών προς τους πραγματικούς δικαιούχους καθώς και η ενοποίηση των κοινωνικών παροχών.

Ως συνέπεια της εξέλιξης αυτής, σύμφωνα πάντα με τον ίδιο ερευνητή, η Ελλάδα εισχώρησε στην κρίση με υψηλή ανισότητα και φτώχεια εν συγκρίσει με τα άλλα Κράτη της ΕΕ, και οι οποίες εξακολούθησαν να αυξάνουν τόσο σε απόλυτα μεγέθη όσο και συγκριτικά με τα άλλα Κράτη της ΕΕ κατά τη διάρκεια της κρίσης και παρέμειναν στα επίπεδα αυτά. Όλοι σχεδόν οι κοινωνικοί δείκτες χειροτέρευσαν αρκετά τα πρώτα έτη της κρίσης ενώ πολύ μεγαλύτερη ήταν η έξαρση αυτή για τους ανέργους και τα νεότερα ζευγάρια με παιδιά. Συνεπώς η μελέτη καταλήγει ότι:

«ο επαναπροσδιορισμός των βασικών παραμέτρων της κοινωνικής πολιτικής μετά την πρόσφατη οικονομική κρίση προβάλλει ως επιτακτικά αναγκαίος.»

Σύμφωνα με την Ετήσια Έκθεση 2018 του ΙΝΕ στην Ελλάδα η έξαρση της φτώχειας και η χειροτέρευση των όρων διαβίωσης προήλθαν από:

- ο την απορρύθμιση της εγχώριας αγοράς εργασίας
- ο τις πολιτικές λιτότητας και
- ο τις πολιτικές υπερφορολόγησης των νοικοκυριών.

Η Έκθεση αυτή που παρουσιάζει την εξέλιξη της φτώχειας στην Ελλάδα κατά την περίοδο της κρίσης αναφέρει ότι:

«Ο πιο συμβατικός δείκτης ποσοστού φτώχειας είναι εκείνος που περιλαμβάνει τα άτομα των οποίων το εισόδημα ανέρχεται έως το 60% του διάμεσου διαθέσιμου εισοδήματος του πληθυσμού σε μια

δεδομένη χρονική στιγμή. Η σχετική φτώχεια εμφανίζει σταθερή αύξηση από 19,7% το 2009 σε 23,1% το 2012-2013, όπου φτάνει στο μέγιστο επίπεδο. Κατά τα έτη 2014 και 2015 το ποσοστό φτώχειας εμφανίζει μια αξιοσημείωτη αποκλιμάκωση, η οποία συνεχίζεται οριακά και το 2016 καταλήγοντας στο 21,2%. Η μείωση αυτή αποδίδεται σε δύο λόγους: α) στην αποδυνάμωση της διαδικασίας εσωτερικής υποτίμησης και ταυτόχρονα στη σταδιακή αύξηση της απασχόλησης και β) στη θέσπιση του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος (2014) και στη συνέχεια του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης (2016), τα οποία συνέβαλαν στη μερική ανακούφιση του πληθυσμού που πλήττεται από ακραία φτώχεια».

Οι Κατσίκας, Καρακίτσιος, Φιλίνης και Πετραλιάς Α. (2015) σε Έκθεση για το κοινωνικό προφίλ της Ελλάδας σε σχέση με τη φτώχεια, αναφέρουν ότι η ανισότητα και η φτώχεια στην Ελλάδα πριν από την κρίση ήταν όχι μόνο υψηλότερες από τους αντίστοιχους μέσους όρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και μεταξύ των υψηλότερων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Παρά τη μικρή βελτίωση που παρουσιάστηκε ως προς τη μείωση της φτώχειας κατά τη διάρκεια των αρχών της δεκαετίας του 2000 η περίοδος ταχείας σχετικά οικονομικής ανάπτυξης δεν πέτυχε να μειώσει την ανισότητα αλλά ούτε και τη φτώχεια ουσιαστικά και σημαντικά. Σύμφωνα με τους ερευνητές αυτούς η εξέλιξη αυτή οφειλόταν:

«στην ύπαρξη δυσκαμψιών στην ελληνική οικονομία οι οποίες εμπόδισαν μια αλλαγή στην κατανομή του εισοδήματος προς όφελος των χαμηλότερων κοινωνοοικονομικών στρωμάτων».

και ότι

«Ακόμη και πριν από την κρίση, το ελληνικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας υποχρηματοδοτούνταν και ήταν αναποτελεσματικό στη μείωση της φτώχειας σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο».

Επιπλέον αναφέρουν ότι:

«Ένα στοιχείο που προκαλεί προβληματισμό είναι η ανησυχητική αύξηση του δείκτη της ακραίας υλικής στέρσης σε 20,3% το 2012. Εξίσου ανησυχητική είναι η αύξηση της επισιτιστικής ανασφάλειας και του υποσιτισμού, ιδιαίτερα μεταξύ των φτωχών. Το 2012 πάνω από το 40% των φτωχών δεν είχαν την οικονομική δυνατότητα να τρώνε ένα γεύμα με κρέας, κοτόπουλο ή ψάρι κάθε δεύτερη ημέρα, ενώ στοιχεία

από το πρόγραμμα διατροφικής βοήθειας που διαχειρίζεται η *Prolepsis* παρουσιάζουν μια ζοφερή εικόνα καθώς σχεδόν δύο τρίτα των νοικοκυριών που μετέχουν στο πρόγραμμα αναφέρουν επισιτιστική ανασφάλεια και πάνω από το ένα τέταρτο αναφέρει και πείνα.

Οι ομάδες που αντιμετωπίζουν δυσανάλογα υψηλά επίπεδα φτώχειας τα χρόνια πριν από την εκδήλωση της κρίσης ήταν οι:

- ✓ γυναίκες,
- ✓ ηλικιωμένοι,
- ✓ νέοι και τα παιδιά,
- ✓ μονογονεϊκές οικογένειες
- ✓ οικογένειες με τρία ή περισσότερα παιδιά,
- ✓ άνθρωποι με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα,
- ✓ άνεργοι και εργαζόμενοι σε μη συμβατικές μορφές εργασίας».

Αξιοσημείωτο είναι ότι σύμφωνα με τα ευρήματα των ερευνητών αυτών το κύριο αποτελεσματικό μέσο για ελάττωση τόσο της ανισότητας όσο και της φτώχειας ήταν το συνταξιοδοτικό σύστημα ενώ τα άλλα είδη κοινωνικών μεταβιβάσεων έχουν πολύ μικρό αποτέλεσμα στην άμβλυνση της ανισότητας και της φτώχειας στην Ελλάδα.

Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος (2019) ο κίνδυνος σχετικής φτώχειας στην Ελλάδα μειώθηκε τα τελευταία έτη αλλά βρίσκεται στα υψηλότερα επίπεδα (ο όγδοος υψηλότερος) στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Συγκεκριμένα οι δείκτες για τον κίνδυνο φτώχειας προέρχονται από τα στοιχεία για την καταναλωτική δαπάνη, τα οποία παρουσιάζουν πολύ μικρή πτώση του κινδύνου φτώχειας που διαμορφώθηκε στο 18,1% το 2017 από 18,2% το 2016, συνεχίζοντας την κλίση προς μείωση που παρατηρείται τα τελευταία έτη. Ωστόσο, ο κίνδυνος σχετικής φτώχειας στην Ελλάδα διαμορφώνεται πολύ ψηλότερα από το μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ανέρχεται σε 16,9% και είναι ο όγδοος υψηλότερος.

Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος (2019) τα μέτρα εισοδηματικής πολιτικής που συνέβαλαν στη μείωση της ανισοκατανομής του εισοδήματος και της φτώχειας πρόσφατα ήταν:

- ✓ Η παροχή εφάπαξ οικονομικής ενίσχυσης στους χαμηλοσυνταξιούχους.

✓ Η χορήγηση επιδόματος τέκνων με βάση εισοδηματικά κριτήρια.

✓ Η φορολογική μεταρρύθμιση (Ν. 4389/2016 “Επείγουσες διατάξεις για την εφαρμογή της συμφωνίας δημοσιονομικών στόχων και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και άλλες διατάξεις”), που απλοποίησε τη φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων.

Αντίθετα, τα μέτρα εισοδηματικής πολιτικής που συνέβαλαν στην αύξηση της ανισοκατανομής του εισοδήματος και της φτώχειας πρόσφατα ήταν:

➤ Η αύξηση των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης τόσο για τους ασφαλισμένους όσο και τους συνταξιούχους.

➤ Η αυστηροποίηση των εισοδηματικών κριτηρίων για την παροχή του ΕΚΑΣ.

Σε παρόμοια συμπεράσματα καταλήγουν και οι Leventi and Matsaganis (2016), καθώς και οι Mitrakos and Botsari (2016) οι οποίοι υποστηρίζουν ότι ορισμένα μέτρα εισοδηματικής πολιτικής είχαν θετικές συνέπειες στη μείωση της ανισότητας. Τα μέτρα αυτά είναι οι παροχές επιδομάτων στήριξης τέκνων με βάση κριτήρια ύψος εισοδήματος, του κοινωνικού μερίσματος και επιδομάτων ανεργίας αυτοαπασχολουμένων, το πρόγραμμα αντιμετώπισης της ανθρωπιστικής κρίσης, και το πρόγραμμα υλοποίησης του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος

Σε μία περισσότερο αναλυτική εξέταση των στοιχείων η Τράπεζα της Ελλάδος (2019) σημειώνει ότι:

«Τα κοινωνικά επιδόματα συνέβαλαν στη μείωση του ποσοστού φτώχειας μόνο κατά 3,8 ποσοστιαίες μονάδες (έναντι 8,7 ποσ. μον. στην ΕΕ-28), ενώ η κύρια συμβολή, κατά 26,8 ποσ. μον. (έναντι 18,2 ποσ. μον. στην ΕΕ-28), προήλθε από τις συντάξεις. Κατά συνέπεια, εξαιρουμένων των συντάξεων, η αποτελεσματικότητα των κοινωνικών μεταβιβάσεων στην Ελλάδα είναι ελλιπής όταν συγκριθεί, βάσει της ίδιας έρευνας, με τις άλλες χώρες της ΕΕ-28: τα κοινωνικά επιδόματα στην Ελλάδα μειώνουν τον κίνδυνο φτώχειας κατά 15,8% - λιγότερο από ότι σε οποιαδήποτε άλλη χώρα της ΕΕ-28 - έναντι μέσης μείωσης 32,4% στην ΕΕ-28. Αφετέρου τα ίδια στοιχεία δείχνουν ότι, ως προς την κατανομή του κινδύνου φτώχειας, υπάρχουν συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες που αντιμετωπίζουν υψηλότερο κίνδυνο: οι άνεργοι (45,5%), οι οικονομικά μη ενεργοί εκτός συνταξιούχων (25,7%),

τα νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά (23,9%) - ιδιαίτερα τα μονογονεϊκά (30,5%) - και τα παιδιά ηλικίας έως 17 ετών (24,5%). Αξίζει ωστόσο να σημειωθεί ότι, σε σχέση με τα αποτελέσματα της έρευνας του 2016 για το έτος 2015, ο κίνδυνος μειώθηκε για τις παραπάνω κατηγορίες εκτός από τους οικονομικά μη ενεργούς πλην συνταξιούχων».

Ωστόσο η Έκθεση αυτή αναγνωρίζει ότι η επίπτωση των κοινωνικών δαπανών στην αντιμετώπιση της φτώχειας και της ανισοκατανομής του εισοδήματος αναμένεται να αυξηθεί λόγω της συνολικής εφαρμογής του κοινωνικού εισοδήματος αλληλεγγύης, που αφορά το ελάχιστο εγγυημένο εισοδήματος καθώς και τη βελτίωση του ενιαίου επιδόματος στήριξης τέκνων.

Πάντως, σύμφωνα με την Έκθεση αυτή αλλά και σχετική μελέτη των Ματσαγγάνη, και Λεβέντη (2017) η χρήση των πόρων δεν είναι αποτελεσματική καθώς οι ίδιοι πόροι θα επετύγχαναν καλύτερο κοινωνικό και αναπτυξιακό αποτέλεσμα εάν διοχετευόταν προς τη συστηματική κάλυψη των κενών προστασίας όπως:

- ❖ την προστασία των ανέργων,
- ❖ την τόνωση της απασχόλησης,
- ❖ τις κοινωνικές επενδύσεις για τη βελτίωση της παιδείας και της

υγείας.

Αξιοσημείωτες ήταν και οι επιπτώσεις της φορολογικής πολιτικής (τόσο όσον αφορά την άμεση φορολογία όσο και την έμμεση φορολογία) στη οικονομική ανισότητα κατά την διάρκεια της κρίσης.

Οι μεταβολές στην άμεση φορολογία κατά τη διάρκεια της κρίσης είχαν μικτά και αντικρουόμενα αποτελέσματα. Σε μελέτη οι Γιαννίτσης και Ζωγραφάκης (2016), υποστηρίζουν ότι η αύξηση του φόρου εισοδήματος ως ποσοστό του μέσου εισοδήματος κατά τη διάρκεια της κρίσης (από 10,4% σε 15,9%) σε συνδυασμό με τη σημαντική μείωση του μέσου εισοδήματος των νοικοκυριών προ φόρων είχε δυσανάλογες επιπτώσεις στα φτωχά νοικοκυριά και στα νοικοκυριά χωρίς εισοδήματα που φορολογήθηκαν για πρώτη φορά λόγω του φόρου επί των ακινήτων.

Σύμφωνα με τους ίδιους ερευνητές, οι φόροι επί των ακινήτων (ΕΕΤΗΔΕ, ΕΤΑΚ, ΕΝΦΙΑ) είχαν πολύ μεγάλες συνέπειες κατά τη διάρκεια της κρίσης καθώς αυξήθηκαν σημαντικά αλλά επιβάρυναν δυσανάλογα τα κατώτερα εισοδήματα καθώς για τα εισοδήματα αυτά το μερίδιο στη συνολική περιουσία είναι υψηλότερο

από ότι το μερίδιό τους στο συνολικό εισόδημα. Ωστόσο η φορολογική κλίμακα εισοδήματος διαμορφώθηκε περισσότερο προοδευτική κατά τη διάρκεια της κρίσης λόγω της εφαρμογής της εισφοράς αλληλεγγύης που χαρακτηρίζεται από υψηλή προοδευτικότητα.

Σύμφωνα με τους Καπλάνογλου και Ράπανος (2014) η έμμεση φορολογία έχει συνολικά αρνητική επίπτωση στην κατανομή του εισοδήματος στην Ελλάδα αλλά χαρακτηρίζεται από το συνδυασμό προοδευτικών φόρων σε ορισμένα είδη όπως ένδυση, οικιακό εξοπλισμό, αναψυχή, μεταφορές, απόκτησης και χρήσης αυτοκινήτων και άκρως αντίστροφα προοδευτικών φόρων σε άλλα είδη όπως διατροφή, καπνό, στέγαση, υγεία.

Οι ίδιοι μελετητές υποστηρίζουν ότι έως το 2008 οι προοδευτικότητα των φόρων στην αγορά και χρήση των αυτοκινήτων υπέρ-αντιστάθμιζε το αρνητικό αποτέλεσμα στην αναδιανομή των αντίστροφα προοδευτικών φόρων, αλλά η πτώση της αγοράς αυτοκινήτων λόγω της κρίσης περιόρισε την προοδευτική ενέργεια των φόρων στην αγορά και χρήση των αυτοκινήτων. Η αύξηση του ειδικού φόρου κατανάλωσης στο πετρέλαιο θέρμανσης τον Οκτώβριο του 2012 έχει επιβαρύνει δυσανάλογα τα φτωχά εισοδηματικά στρώματα ενώ η κατανάλωση του πετρελαίου θέρμανσης μειώθηκε κατά 60% το 2013.

Οι εξελίξεις αυτές οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η κρίση οδήγησε σε δραστικές μεταβολές των καταναλωτικών πρότυπων ιδιαίτερα των φτωχών νοικοκυριών.

Η αναποτελεσματικότητα των οικονομικών πολιτικών για την αντιμετώπιση της ανισότητας και της φτώχειας στην Ελλάδα καταγράφεται και σε σχετική μελέτη των Hufe *et al* (2018) οι οποίοι δημιούργησαν ένας νέο δείκτη, που ονομάζουν δείκτη άδικης ανισότητας, ο οποίος συσχετίζει την ανισότητα ευκαιριών με τον κίνδυνο φτώχειας και ο οποίος κατατάσσει την Ελλάδα στην 6η θέση υψηλής ανισότητας ανάμεσα σε 31 Ευρωπαϊκά Κράτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΜΕΙΩΣΗΣ ΤΗΣ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟΝΩΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η ανάλυση τονίζει την ύπαρξη τόσο της συμπληρωματικότητας όσο και της αντι-συμβατότητας μεταξύ της μείωσης των ανισοτήτων από τη μια πλευρά και της προώθησης της οικονομικής ανάπτυξης από την άλλη. Πολλές πολιτικές δύναται να αποδεικνύονται επωφελείς για την επίτευξη και των δύο στόχων καθώς μειώνουν την εισοδηματική ανισότητα, ενώ ταυτόχρονα ενισχύουν το μακροπρόθεσμο κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Οι πολιτικές αυτές θα πρέπει να στοχεύουν στη μείωση των ανισοτήτων τόσο στο εισόδημα της αγοράς όσο και στα εισοδήματα μετά τον φόρο καθώς και τις μεταβιβάσεις - επιδόματα.

Παραδείγματα τέτοιων πολιτικών περιλαμβάνουν την:

- προώθηση και απλοποίηση της επιχειρηματικότητας,
- ενίσχυση του ανθρώπινου κεφαλαίου,
- ενίσχυση του εκπαιδευτικού συστήματος με την διευκόλυνση της πρόσβασης στο εκπαιδευτικό σύστημα από όλα τα μέλη της κοινωνίας και την απεξάρτηση της πρόσβασης αυτής από προσωπικές και κοινωνικές συνθήκες,
- ευρεία παροχή ποιοτικής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και την διασύνδεσή της με την αγορά εργασίας και την επιχειρηματικότητα,
- εφαρμογή αποτελεσματικής φορολογικής και κοινωνικής πολιτικής με στοχευμένες δράσεις,
- ομαλή λειτουργία ενός αποτελεσματικού τραπεζικού τομέα,
- αύξηση του ελάχιστου μισθού και
- μείωση του δυαδισμού της αγοράς εργασίας με την προώθηση της ενσωμάτωσης των μεταναστών και των γυναικών στην αγορά εργασίας και γενικά αποτελεσματικότερη επιβολή της νομοθεσίας κατά των διακρίσεων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Απαιτούνται επίσης μακροοικονομικές πολιτικές που να διατηρούν την οικονομική σταθερότητα και την πλήρη απασχόληση. Η υψηλή ανεργία τιμωρεί πιο σοβαρά εκείνους που βρίσκονται στο κάτω μέρος και στο μέσον της κατανομής του εισοδήματος. Σήμερα, οι εργαζόμενοι υποφέρουν από: την υψηλή ανεργία,

τους αδύναμους μισθούς και τις περικοπές στις δημόσιες υπηρεσίες, καθώς τα κυβερνητικά έσοδα είναι μικρότερα από ότι θα ήταν εάν οι οικονομίες λειτουργούσαν σωστά.

Οι υψηλότερες δημόσιες επενδύσεις - στις υποδομές, στην τεχνολογία και στην εκπαίδευση - θα αναζωογονήσουν τη ζήτηση και θα μετριάσουν την ανισότητα, με αποτέλεσμα την ενίσχυση της ανάπτυξης μακροπρόθεσμα και βραχυπρόθεσμα.

Οι δημόσιες επενδύσεις στην εκπαίδευση είναι θεμελιώδεις για την αντιμετώπιση των ανισοτήτων. Βασικός καθοριστικός παράγοντας για το εισόδημα των εργαζομένων είναι το επίπεδο και η ποιότητα της εκπαίδευσης. Εάν διασφαλιστεί ισότιμη πρόσβαση σε ποιοτική εκπαίδευση, τότε η κατανομή των μισθών θα αντικατοπτρίζει την κατανομή των ικανοτήτων και τον βαθμό στον οποίο το εκπαιδευτικό σύστημα επιχειρεί να καλύψει τις διαφορές στις ικανότητες.

Οι πολύ αναγκαίες δημόσιες επενδύσεις θα μπορούσαν να χρηματοδοτηθούν με δίκαιη και πλήρη φορολόγηση των εισοδημάτων από κεφάλαια. Αυτό θα συνέβαλε περαιτέρω στην αντιμετώπιση της αύξησης της ανισότητας καθώς για αυτούς που αποταμιεύουν μεγάλο μέρος του εισοδήματός τους και δημιουργούν πλούτο, ο πλούτος αυτός να μην συσσωρεύεται με ταχύτερους ρυθμούς από ότι η ανάπτυξη της συνολικής οικονομίας.

Ειδικότερα, οι μεταρρυθμίσεις της δημοσιονομικής πολιτικής έχουν τη δυνατότητα να ενισχύσουν την ένταξη και την ισότητα. Ένα πλήρες φάσμα πολιτικών - οι φορολογικές αλλαγές, η αύξηση των δαπανών και η αναδιανομή - θα μπορούσαν να συμβάλουν σημαντικά στη μείωση των ανισοτήτων, με το μεγαλύτερο αποτέλεσμα να προέρχεται από τις δαπάνες και την αναδιανομή της κοινωνικής προστασίας. Δεδομένου του μεγάλου ρόλου των πολιτικών, θα μπορούσαν να προβλεφθούν αρκετές μεταρρυθμίσεις ώστε να καταστεί η δημοσιονομική πολιτική πιο περιεκτική, τόσο στο πλαίσιο της φορολογίας όσο και των δαπανών.

Από την πλευρά των εσόδων, τα μέτρα θα πρέπει να περιλαμβάνουν την αύξηση της προοδευτικότητας των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης και των φόρων στα ατομικά εισοδήματα και στην περιουσία. Όσον αφορά τα διάφορα είδη φόρων η προοδευτικότητά τους είναι διαφορετική. Συγκεκριμένα ο φόρος ατομικού εισοδήματος τείνει να είναι προοδευτικός, ενώ οι εισφορές κοινωνικής ασφάλισης,

οι φόροι κατανάλωσης και οι φόροι ακινήτων τείνουν να είναι αντιστρόφως προοδευτικοί.

Η προοδευτικότητα της φορολογίας θα μπορούσε να ενισχυθεί με την περικοπή των φορολογικών ελαφρύνσεων που ωφελούν κυρίως ομάδες υψηλού εισοδήματος (π.χ. φορολογικές ελαφρύνσεις για τόκους ενυπόθηκου δανείου). Επιπλέον, η άρση άλλων φορολογικών ελαφρύνσεων (όπως η μείωση της φορολογίας των υπεραξιών από την πώληση μιας κύριας ή δευτερεύουσας κατοικίας, και των τόκων) θα επέτρεπε τη μείωση των φορολογικών συντελεστών για το χαμηλό εργατικό εισόδημα, η οποία μείωση θα είχε και θετικά αποτελέσματα στην ανάπτυξη. Το μέτρο αυτό θα μείωνε επίσης τα μέσα φοροαποφυγής για τα άτομα με ανώτερα επίπεδα εισοδήματος. Γενικά η μείωση των φορολογικών ελαφρύνσεων που ωφελούν κυρίως ομάδες υψηλού εισοδήματος συμβάλλει στην επίτευξη των στόχων της ισότητας, επιτρέποντας παράλληλα μια μείωση των φορολογικών συντελεστών του χαμηλού ατομικού εισοδήματος που είναι φιλική προς την ανάπτυξη.

Από την πλευρά των δαπανών, οι κοινωνικές δαπάνες θα πρέπει να ενισχυθούν ώστε να διασφαλιστεί επαρκής προστασία από τους κινδύνους για το εισόδημα και την υγεία. Οι μεταβιβάσεις - επιδόματα μεταφορές μετρητών που στοχεύουν σε χαμηλότερα εισοδήματα μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την άμβλυνση της σύγκρουσης μεταξύ των στόχων πολιτικής και να επιτύχει έναν ικανοποιητικό συμβιβασμό μεταξύ ισότητας και οικονομικής ανάπτυξης.

Αντίθετα, αρκετές πολιτικές μπορεί να συνεπάγονται μια αντί-συμβατότητα μεταξύ της μείωσης της εισοδηματικής ανισότητας και της αύξησης του κατά κεφαλήν εισοδήματος και οι πολιτικές αυτές κρίνεται σκόπιμο να αποφεύγονται. Για παράδειγμα, η διοικητική επέκταση των συλλογικών μισθολογικών συμβάσεων μπορεί να μειώσουν τη διασπορά των μισθών στους εργαζομένους, αλλά εάν καθορίζουν το κόστος εργασίας σε υπερβολικά υψηλά επίπεδα για ορισμένους εργοδότες, μπορεί να περιορίσουν τον ανταγωνισμό και την παραγωγικότητα και ενδεχομένως να μειώσουν την απασχόληση. Συγκεκριμένα ένας σχετικά υψηλός κατώτατος μισθός περιορίζει την κατανομή του εργατικού εισοδήματος, αλλά αν είναι υπερβολικά υψηλός, μπορεί να μειώσει την απασχόληση, γεγονός που θα περιορίσει το αποτέλεσμα της μείωσης των ανισοτήτων.

Η προστασία από τους κινδύνους για το εισόδημα και την υγεία πρέπει να διασφαλιστεί επαρκώς. Ωστόσο σε περίπτωση που η προστασία αυτή είναι υπερβολική τείνει να οδηγεί σε ηθικούς κινδύνους και περιορισμό των κινήτρων για εργασία, με αρνητικές επιπτώσεις τόσο στην ανάπτυξη όσο και στην ισότητα. Για παράδειγμα, η εφαρμογή υπερβολικά υψηλών και μακροχρόνιων παροχών ανεργίας μπορεί να αυξήσει την απασχόληση μακροπρόθεσμα, αλλά επίσης να διευρύνει την κατανομή των εισοδημάτων μεταξύ των εργαζομένων, με διφορούμενες συνέπειες για την οικονομική ανισότητα.

Γενικά τα συστήματα φορολογίας και μεταβιβάσεων - επιδομάτων διαδραματίζουν καίριο ρόλο στη μείωση της συνολικής εισοδηματικής ανισότητας. Ωστόσο δεδομένου ότι ο αναδιανεμητικός ρόλος των μεταβιβάσεων - επιδομάτων διαφέρει σημαντικά, σε συνάρτηση τόσο με το μέγεθος όσο και την προοδευτικότητα αυτών των μεταβιβάσεων απαιτείται περισσότερη έρευνα στον τομέα αυτό προκειμένου η πολιτική αυτή να καταστεί περισσότερο αποτελεσματική.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΑΓΓΛΙΚΗ

- Aghion, P., E. Caroli, and C. Garcia-Penalosa. (1999). "Inequality and Economic Growth: The Perspective of the New Growth Theories," *Journal of Economic Literature*, 37(4), 1615–1660.
- Ahluwalia, M. (1976a). "Income Distribution and Development," *American Economic Review* 66(5), 128–135.
- Ahluwalia, M. (1976b). "Inequality, Poverty and Development," *Journal of Development Economics* 3, 307–342.
- Alesina, A., and D. Rodrik. (1994). "Distribution Politics and Economic Growth," *Quarterly Journal of Economics* 109, 465–490.
- Alesina, A., and R. Perotti. (1996). "Income Distribution, Political Instability and Investment," *European Economic Review* 81(5), 1170–1189.
- American Economic Review* 66(3), 437–440.
- Anand, S., and S.M. Kanbur. (1993). "The Kuznets Process and the Inequality-Development Relationship," *Journal of Development Economics* 40, 25–72.
- Atkinson, A.B. and A. Leigh (2008), "Top Incomes in New Zealand 1921-2005: Understanding the Effects of Marginal Tax Rates, Migration Threat, and the Macroeconomy", *Review of Income and Wealth*, Vol. 54, No. 2, pp. 149-165.
- Autor, D.H., L.F. Katz and M.S. Kearney (2006), "The Polarization of the US Labour Market", *American Economic Review*, Vol. 96, No. 2, pp. 189-194.
- Banerjee, A. and Duflo E., Goldberg, N., Karlan D., Osei, R., Parienté, W., Shapiro, J., Thuysbaert, B., Christopher Udry (2015) A multifaceted program causes lasting progress for the very poor: Evidence from six countries, *Science* 15 May: Vol. 348, Issue 6236.
- Barro, R. J. (1997). *Determinants of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Barro, R. J. (2000). "Inequality and Growth in a Panel of Countries," *Journal of Economic Growth*, 5: 5–32
- Bassanini, A. and R. Duval (2006), "Employment Patterns in OECD Countries: Reassessing the Role of Policies and Institutions", *OECD Economics Department Working Papers*, No. 486, OECD Publishing.
- Beck T. Levine, R. and Levkov A. (2010), "Big Bad Banks? The Winners and Losers from Bank Deregulation in the United States". *The Journal of Finance*. 7, (5) October 1637-1667
- Bellù, L. G.; Liberati, P. (2006). "Inequality Analysis – The Gini Index" . Food and Agriculture Organization, United Nations.
- Benabou, R. (1996). "Inequality and Growth," *NBER Macroeconomics Annual*, 11–73.
- Benhabib, J., and A. Rustichini. (1996). "Social Conflict and Growth," *Journal of Economic Growth* 1(1), 129–146.

Berg, A. and D. Ostry D. (2011) *Inequality and Unsustainable Growth: Two Sides of the Same Coin?* INTERNATIONAL MONETARY FUND Research Department, April 8,

Bertola, G. (1993). "Factor Shares and Savings in Endogenous Growth," *American Economic Review* 83, 1184–1198.

Bourlès, R. *et al.* (2010), "Do Product Market Regulations in Upstream Sectors Curb Productivity Growth: Panel Data Evidence for OECD Countries", *OECD Economics Department Working Papers*, No. 791, OECD Publishing.

Callan, T., Bercholz, M. Walsh J., (2018) Income Growth and Income Distribution: a Long-Run View of Irish Experience, BUDGET PERSPECTIVES 2019 PAPER 3

Causa, O. and S. Jean (2007), "Integration of Immigrants in OECD Countries: Do Policies Matter?", *OECD Economics Department Working Papers*, No. 564, OECD Publishing.

Chetty, R. *et al.* (2011), "How Does Your Kindergarten Classroom Affect Your Earnings? Evidence from Project Star", *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 126, No. 4.

Conway, P. *et al.* (2006), "Regulation, Competition and Productivity Convergence", *OECD Economics Department Working Papers*, No. 509, OECD Publishing.

Cuñat, V. and M. Guadalupe (2009), "Globalization and the Provision of Incentives inside the Firm: The Effect of Foreign Competition", *Journal of Labor Economics*, Vol. 27, No. 2, pp. 179-212.

Dinopoulos, E. and P. Segerstrom (1999), "A Schumpeterian Model of Protection and Relative Wages," *American Economic Review*, Vol. 89, No. 3, pp. 450-472.

Economic Review 84, 600–621.

Egger, H. and U. Kreickemeier (2009), "Firm Heterogeneity and the Labor Market Effects of Trade Liberalization", *International Economic Review*, Vol. 50, No. 1, pp. 187-216.

Feenstra, R.C. and G.H. Hanson (1996), "Foreign Investment, Outsourcing and Relative Wages", *NBER Working Paper*, No. 5121, National Bureau of Economic Research.

Forbes, K. (1997). "A Reassessment of the Relationship Between Inequality and Growth," Unpublished paper, MIT.

Fournier, J.-M. and I. Koske (2012), "Equality and Growth – Are They Compatible? Part 7. The Drivers of Labour Earnings Inequality – An Analysis Based on Conditional and Unconditional Quantile Regressions", *OECD Economics Department Working Papers*, No. 930, OECD Publishing.

Fredriksen, K. (2012), "Less Income Inequality and More Growth – Are They Compatible? Part 6. The Distribution of Wealth", *OECD Economics Department Working Papers*, No. 929, OECD Publishing.

Gabaix, X. and A. Landier (2008), "Why Has CEO Pay Increased So Much?", *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 123, No. 1, pp. 49-100.

- Galor, O., and J. Zeira. (1993). "Income Distribution and Macroeconomics," *Review of Economic Studies* 60, 35–52.
- Garicano, L. and E. Rossi-Hansberg (2006), "Organization and Inequality in a Knowledge Economy", *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 121, No. 4, pp. 1383-1435.
- Garrett, T. (2010). "U.S. Income Inequality: It's Not So Bad" Inside the Vault. Spring 14 (1).
- Goos, M., A. Manning and A. Salomons (2009), "The Polarization of the European Labor Market", *American Economic Review Papers and Proceedings*, Vol. 99, No. 2, pp. 58-63.
- Gordon, R. and I. Dew-Becker (2008), "Controversies about the Rise of American Inequality: A Survey", *NBER Working Papers*, No. 13982, National Bureau of Economic Research.
- Greenwood, J., and B. Jovanovic. (1990). "Financial Development, Growth and the Distribution of Income," *Journal of Political Economy* 98(5), 1076–1107.
- Gregorio, J. De and J. Lee (2002), "Education and Income Inequality: New Evidence from Cross-Country Data", *Review of Income and Wealth*, Vol. 48, No. 3, pp. 395-416.
- Griffith, R., R. Harrison and G. Macartney (2007), "Product Market Reforms, Labour Market Institutions and Unemployment", *Economic Journal*, Vol. 117. *Growth* 1, 149–187.
- Guadalupe, M. (2007), "Product Market Competition, Returns to Skill, and Wage Inequality", *Journal of Labor Economics*, Vol. 25, No. 3, pp. 439-474.
- Gupta, D. (1990). *The Economics of Political Violence*. New York: Praeger.
- Helpman, E., O. Itzhaki and S.J. Redding (2010), "Inequality and Unemployment in a Global Economy", *Econometrica*, Vol. 78, No. 4, pp. 1239-1283.
- Hoeller, P. (2012), "Less Income Inequality and More Growth – Are They Compatible? Part 4. Top Incomes", *OECD Economics Department Working Papers*, No. 927, OECD Publishing.
- Hoeller, P. *et al.* (2012), "Less Income Inequality and More Growth – Are They Compatible? Part 1. Mapping Income Inequality Across the OECD", *OECD Economics Department Working Papers*, No. 924, OECD Publishing.
- Hoeller, P. *et al.* (2012), "Less Income Inequality and More Growth – Are they Compatible? Part 1. Mapping Income Inequality Across the OECD", *OECD Economics Department Working Papers*, No. 924, OECD Publishing.
- Hufe, P. Kanbur, R. and Peichl A. (2018). "Measuring Unfair Inequality: Reconciling Equality of opportunity and Freedom from Poverty", IZA Institute of Labor Economics Working paper, June
- Jain-Chandra, S., Khor, N., Mano, R. Schauer, J. Wingender P., and Zhuang, J. (2018) Inequality in China – Trends, Drivers and Policy Remedies, INTERNATIONAL MONETARY FUND WP/18/127 IMF Working Paper Asia and Pacific Department.

- Johansson, Å. *et al.* (2008), "Taxation and Economic Growth", *OECD Economics Department Working Papers*, No. 620, OECD Publishing.
- Journard, I., M. Pisu and D. Bloch (2012), "Less Income Inequality and More Growth – Are They Compatible? Part 3. Income Redistribution *via* Taxes and Transfers across OECD Countries", *OECD Economics Department Working Papers*, No. 926, OECD Publishing.
- Koske, I., Fournier, J.-M. and I. Wanner (2012), "Less Income Inequality and More Growth – Are They Compatible? Part 2. The Distribution of Labour Income", *OECD Economics Department Working Papers*, No. 925, OECD Publishing.
- Kuznets, S. (1955). "Economic Growth and Income Inequality," *American Economic Review* 45, 1–28.
- Lee D. & Son J. (2016) Economic Growth and Income Inequality: Evidence from Dynamic Panel Investigation. *Global Economic Review*. Volume 45, 2016 - Issue 4. 331-358
- Li S. and Zou J. (1998), Income inequality is not harmful for growth: Theory and evidence, *Review of Development Economics*, October. 2(3), pp. 318–34.
- Li, H., and H. Zou. (1998). "Income Inequality Is Not Harmful for Growth: Theory and Evidence," *Review of Development Economics* 2, 318–334.
- Li, H., L. Squire, and H. Zou. (1998). "Explaining International and Intertemporal Variations in Income Inequality," *Economic Journal* 108, 26–43.
- Litchfield, J. A. (1999). "Inequality: Methods and Tools". The World Bank.
- Martin, J.P. and D. Grubb (2001), "What Works and for Whom: A Review of OECD Countries' Experiences with Active Labour Market Policies", *Swedish Economic Policy Review*, Vol. 8, No. 2, pp. 9-56.
- Mellor, J. W. (1989). "Dramatic Poverty Reduction in the Third World: Prospects and Needed Action". International Food Policy Research Institute: 18–20. June
- Murphy, K.J. and J. Zájbojník (2004), "CEO Pay and Appointments: A Market-Based Explanation for Recent Trends", *American Economic Review*, Vol. 94, No. 2, pp. 192-196.
- Murtin, F., de Serres, A. and A. Hijzen (2012), "The Ins and Outs of Unemployment: The Role of Labour Market Institutions", *OECD Economics Department Working Papers*, OECD Publishing
- Neary, J.P. (2003), "Presidential Address: Globalization and Market Structure", *Journal of the European Economic Association*, Vol. 1, No. 2-3, pp. 245-271.
- Neumark, D. and W. Wascher (2007), "Minimum Wages and Employment", *IZA Discussion Papers*, No. 2570.
- OECD (2006a), *The Taxation of Employee Stock Options*, OECD Tax Policy Studies, No. 11, OECD Publishing.
- OECD (2006b), *Starting Strong II: Early Childhood Education and Care*, OECD Publishing.
- OECD (2008a), *Growing Unequal? Income Distribution and Poverty in OECD Countries*, OECD Publishing.

- OECD (2008b), *Tertiary Education for the Knowledge Society: Volume 1 and Volume 2*, OECD Publishing.
- OECD (2010a), *OECD Economic Surveys: Czech Republic 2010*, OECD Publishing.
- OECD (2010b), *Tax Expenditures in OECD Countries*, OECD Publishing.
- OECD (2011), *Divided We Stand: Why Inequality Keeps Rising*, OECD Publishing.
of Economic Studies 64, 173–189.
- Papanek, G., and O. Kyn. (1986). “The Effect on Income Distribution of Development, the Growth Rate and Economic Strategy,” *Journal of Development Economics* 23(1), 55–65.
- Perotti, R. (1993). “Political Equilibrium, Income Distribution and Growth,” *Review of Economic Studies* 60, 755–776.
- Perotti, R. (1996). “Growth, Income Distribution, and Democracy: What the Data Say,” *Journal of Economic*
- Persson, T., and G. Tabellini. (1994). “Is Inequality Harmful for Growth? Theory and Evidence,” *American*
- Philippon T. Reshef A. (2012) Wages and Human Capital in the U.S. Finance Industry: 1909–2006. *The Quarterly Journal of Economics*, 127 (4) November. 1551–1609,
- Piketty, T. (1997). “The Dynamics of the Wealth Distribution and Interest Rates with Credit Rationing,” *Review*
- Piketty, T. (2010), “On the Long-Run Evolution of Inheritance: France 1820-2050”, *Paris School of Economics Working Paper*, May.
- Piketty, T. and E. Saez (2003), “The Evolution of Top Incomes: A Historical and International Perspective”, *American Economic Review*, Vol. 96, No. 2, pp. 200-205.
- Quah D. (2001) “Some Simple Arithmetic on How Income Inequality and Economic Growth Matter”. WIDER conference on Growth and Poverty.
- Ray, D. (1998). *Development Economics*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Robinson, S. (1976). “A Note on the U-Hypothesis Relating Income Inequality and Economic Development,”
- Rodriguez, F. (1998). “Inequality, Redistribution and Rent-Seeking,” Unpublished paper, University of Maryland.
- Roine, J., J. Vlachos and D. Waldenström (2009), “The Long-Run Determinants of Inequality: What Can We Learn from Top Income Data?”, *Journal of Public Economics*, Vol. 93, No. 7-8, pp. 974-988.
- Shin, I., (2012). “Income inequality and economic growth” *Economic Modelling*, 29. 2049–2057

Stiglitz J. (2016) Inequality and Economic Growth, in Mazzucato M. and Jacobs M. edition, *Rethinking Capitalism: Economics and Policy for Sustainable and Inclusive Growth*, published by Wiley Blackwell.

Stiglitz, J., A. Sen and J.P. Fitoussi (2009), *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*, Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress.

Summers, R., and A. Heston. (1991). "The Penn World Table (Mark 5): An Expanded Set of International Comparisons, 1950–1988," *Quarterly Journal of Economics* 106, 327–369.

Venieris, Y., and D. Gupta. (1986). "Income Distribution and Sociopolitical Instability as Determinants of Savings: A Cross-Sectional Model," *Journal of Political Economy* 94, 873–883.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Γιαννίτσης Τ. και Ζωγραφάκης Στ. (2016), *Ανισότητες, φτώχεια, οικονομικές ανατροπές στα χρόνια της κρίσης*, Εκδόσεις Πόλις, Σεπτέμβριος 2016.

Ετήσια Έκθεση 2018 του ΙΝΕ, *Φτώχεια και Ανισότητα στην Ελλάδα* Τεύχος 240, Μάρτιος-Απρίλιος 2018

Καπλάνογλου Γ. και Ράπανος Β. (2014), «Ποιοι πληρώνουν τους έμμεσους φόρους στην Ελλάδα; Πρώτες ενδείξεις στην περίοδο της κρίσης», Τεύχος «Δημοσιονομική προσαρμογή: πόσο δίκαιη είναι η κατανομή των βαρών;», Γραφείο Προϋπολογισμού του Κράτους στη Βουλή.

Κατσίκας, Δ. Καρακίτσιος, Α. Κυριάκος Φιλίνης Κ. και Πετραλιάς Α. (2015) Έκθεση για το κοινωνικό προφίλ της Ελλάδας σε σχέση με τη φτώχεια, τον κοινωνικό αποκλεισμό και την ανισότητα πριν και μετά από την εκδήλωση της κρίσης. Αθήνα, Φεβρουάριος.

Ματσαγγάνης, Μ. και Χ. Λεβέντη, (2017) “Πώς αντιμετωπίζει τη φτώχεια το ελληνικό κράτος”, άρθρο στον Οργανισμό Έρευνας και Ανάλυσης ΔιαΝΕΟσις, <https://www.dianeosis.org/2017/12/antimetopisitis->

Μητράκος, Θ.Μ., (2018) “Ανισότητες, φτώχεια και πολιτικές αλληλεγγύης στην Ελλάδα”, *ΕΕΚΠ, Κοινωνική Πολιτική*, Τεύχος 10, Ιούνιος.

Τράπεζα της Ελλάδος. (2019). *Ανισοκατανομή εισοδήματος και φτώχεια σε Ελλάδα και ΕΕ*. Απρίλιος 4. Αθήνα.

<https://www.eea.gr › arthra-eea › trapeza-tis-ellados-anis...>